

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BİLEŞİK SANATLAR ANABİLİM DALI

KİŞİSEL ANLATILAR BAĞLAMINDA PORTRE ve İFADE

Yüksek Lisans Tezi

Seher ORTAKÇI

Çorum - 2024

KİŞİSEL ANLATILAR BAĞLAMINDA PORTRE ve İFADE

Seher ORTAKÇI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bileşik Sanatlar Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Doç. Fırat ENGİN

Çorum 2024

KABUL ONAY SAYFASI

Seher ORTAKÇI tarafından hazırlanan “Kişisel Anlatılar Bağlamında Portre ve İfade” adlı tez çalışması 24/06/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

(Doç. Fırat ENGİN)*

(Doç. Dr. Canan DEMİR)**

(Doç. Gülay KARAKUŞ)

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve ..... sayılı kararı ile Seher ORTAKÇI'ın Bileşik Sanatlar Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Osman ÇUBUK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Seher ORTAKÇI

KİŞİSEL ANLATILAR BAĞLAMINDA PORTRE ve İFADE

Seher ORTAKÇI

ORCID: 0009-0003-1391-8339

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Mart 2024

ÖZET

Sanat alanında portre kavramı Orta Çağ'dan günümüze kadar farklı teknik ve yorumlamalarla varlığını devam ettirmiştir. Sanatçıların kişisel anlatıları, portre çalışmaları üzerinden ifade kavramıyla yorumlanarak eserlerde portre ve ifade üzerine yeni bir pencere açılması açısından önemlidir. Fotoğraf, heykel, resim ve edebiyat gibi farklı alanlarda ele alınan portre kavramı, tarihsel süreç içerisinde sürekli gelişme göstermiş ve günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Sanatta portre her zaman ve her dönemde etkili bir anlatım yolu olmuş, öznenin biricik oluşunu anlamlandırmıştır.

Bu araştırma, portre ve ifade kavramlarını, referans sanatçıların kişisel anlatıları üzerinden oluşturdukları portre resimleri incelenerek, kişisel anlatıların sanatçı ve eser üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Portrede kişiler resmedilirken kişilerin ifadeleri ve duygu durumları oldukça önem arz etmektedir. Sanatçı, portre oluşturma sürecinde modelin ifadesini aktarırken kendi anlatılarını da portreye yansıtmaktadır. Dolayısıyla portrede hem sanatçının hem de modelin duygu durumu, yaşantısı birlikte anlatılmaktadır.

Bu çalışmada da portreye, kişisel anlatılar ve ifade kavramı bağlamında sanat tarihsel süreç ve sanatçıların eserleri üzerinden değinilmiştir. Yaşadığı toplumla birlikte çevresindeki farklı etmenlerden etkilenen sanatçı, eserine yaşantısından izler aktarmaktadır. Bu doğrultuda sanatçının içinde bulunduğu toplum yapısı, ruhsal durumu, hayata bakış açısı gibi farklı durumlar sanatçının kişisel anlatısı olarak eserde özgün bir ifade diline dönüşmektedir. Sanatçı eserini kendi kişisel anlatılarıyla bütünleştirerek aktarmaktadır. Bu bilgiler ışığında kendi oluşturduğum portre çalışmalarında kişisel anlatılar ve ifade biçimleri temel alınmıştır. Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemleri kullanılarak kaynak tarama yapılmıştır. Konu ile ilgili elde edilen verilerle birlikte sınıflandırmalar yapılmış, portre ve ifade kavramlarının

tarihsel sürec içerisindeki oluşumları göz önünde bulundurulmuş ve sanatçı örnekleriyle birlikte konu eserler üzerinden de zenginleştirilmiştir. alışmada portre ve ifade kavramları referans sanatçıların kişisel anlatıları ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Portre, İfade, Kişisel anlatı, Sanat, Sanatçı

Bilim Kodu: 40408

PORTRAIT AND EXPRESSION IN THE CONTEXT OF PERSONAL NARRATIVES

Seher ORTAKÇI

ORCID: 0009-0003-1391-8339

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

March 2024

ABSTRACT

The concept of portrait in the field of art has continued its existence with different techniques and interpretations from the Middle Ages to the present day. The personal narratives of the artists are important in terms of opening a new window on portrait and expression in the works by interpreting them with the concept of expression through portrait works. The concept of portrait, which is discussed in different fields such as photography, sculpture, painting and literature, has constantly developed throughout the historical process and has continued to exist until today. Portrait in art has always been an effective way of expression in every period and has given meaning to the uniqueness of the subject.

This research aims to analyze the concepts of portrait and expression by examining the portrait paintings created by reference artists based on their personal narratives, and the impact of personal narratives on the artist and the work. When depicting people in portraits, their expressions and emotional states are very important. While the artist conveys the model's expression during the portrait creation process, he also reflects his own narratives onto the portrait. Therefore, the emotional state and life of both the artist and the model are depicted together in the portrait.

In this research, portrait is discussed through the art historical process and the works of artists in the context of personal narratives and the concept of expression. The artist, who is influenced by the society he lives in as well as different factors around him, transfers traces of his life to his work. In this regard, different situations such as the social structure of the artist, his mental state, and his perspective on life turn into a unique language of expression in the work as the artist's personal narrative. The artist conveys his work by integrating it with his own personal narratives. In the light of this information, the portrait works I created were

based on personal narratives and forms of expression. During the research process, source scanning was conducted using qualitative research methods. Classifications were made with the data obtained on the subject, the formation of the concepts of portrait and expression in the historical process was taken into consideration, and the subject was enriched through works along with examples of artists. In the study, the concepts of portrait and expression are limited to the personal narratives of the reference artists.

Key Terms: Portrait, Expression, Personal Narrative, Art, Artist

Science Code: 40408

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamı tamamlamış olmanın verdiği mutluluk ve gurur içinde, bu süreçte öncelikle, bu çalışmanın gerçekleşmesinde her zaman yanımda olan aileme sabırları, anlayışları ve destekleri için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Onlar olmadan bu başarıya ulaşmam mümkün olmazdı.

Araştırma sürecinde beni yönlendiren, destekleyen ve motive etmek için her zaman yanımda olan, değerli önerileri ve eleştirileri sayesinde çalışmamın kalitesini artıran tez danışmanım Doç. Fırat ENGİN'e, tez sürecimin uygulama aşamasındaki yardımları, sabrı ve sonsuz emeği için Doç. Muteber BURUNSUZ'a, ders sürecindeki katkıları, paylaştıkları deneyimleri ve yönlendirmelerinden dolayı Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem KARAÇAY çalışmamın şekil almasında fikirlerini benimle paylaşıp bana destek olan Şaban SARI, Ebrar Zeynep KÜÇÜK, Sevda DEVLET ve Volkan AKIŞ'a, yanımda olan tüm arkadaşlarıma, çalışmamda yer almayı kabul eden öğrencilerime ve son olarak, bu çalışmanın tamamlanmasında emeği geçen herkese içtenlikle teşekkür ederim.

Seher ORTAKÇI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
RESİMLER DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

BİR VARLIK OLARAK PORTRÉ

1.1. Bir Yüzleşme Alanı Olarak Otoportre.....	3
1.2. Portrede Bir Çatlak: Fotoğraf.....	5
1.3. Hacimlenen Portre.....	7
1.4. Dile Gelen Portre.....	8

2. BÖLÜM

BİR İNSAN HİKÂYESİ OLARAK PORTRÉ

2.1. Kimliğin İzleri.....	9
2.2. Bir Özgürlük Alanı Olarak Portre.....	17
2.3. Çoğulcu Kimlik ve Portre.....	24

3. BÖLÜM

KİŞİSEL ANLATILAR BAĞLAMINDA PORTRÉ ve İFADE

3.1. Bir Zamansızlık Okuması Olarak Kişisel Anlatılar ve İfade.....	29
3.2. Kişisel Anlatılar Bağlamında Portre ve İfade.....	43
3.2.1. Anonim Belgenin Peşinde.....	43
3.2.2. İcyüz.....	50
3.2.3. Dışyüz.....	57

Sayfa

SONUÇ	66
KAYNAKLAR	68

RESİMLER DİZİNİ

Resim	Sayfa
Resim 2.1: M.S 120-150, Liebieghaus, Frankfurt	9
Resim 2.2: Meryem ve Çocuk İsa XVIII.yüzyıl Rus İkonası.....	11
Resim 2.3: Pisanello, Este Evi Prensesinin Portresi, 1449	12
Resim 2.4: Hans Holbein, Erasmus Portresi, 1523, Louvre Müzesi, Fransa	13
Resim 2.5: Albert Dürer, Annesinin Portresi, 1514, Kupferstichkabinertt, Berlin	14
Resim 2.6: Giuseppe Arcimboldo, Bahar, 1563. tuval üzerine yağlı boya, 76 x 64 cm. Paris: Louvre.	15
Resim 2.7: Caravaggio, Baküs, 1596, Uffizi Galerisi, Floransa, İtalya.....	16
Resim 2.8: Cezanne, Konservatuarda Madame Cezanne, 1891, Metropolitan Sanat Müzesi, ABD.	18
Resim 2.9: Henri Matisse, Madame Matisse (Yeşil Çizgi), Kopenhag Devlet Sanat Müzesi, 1905	19
Resim 2.10: Erich Heckel, Kahverengi Adam, Galeri213, Almanya, 1912	20
Resim 2.11: Pablo Picasso, Ağlayan Kadın, Tate Gallery, Liverpool, İngiltere,1937	21
Resim 2.12: Jean Arp, Tristan Tzara'nın portresi, 1916, Kunsthaus Zürich, Zürich.....	22
Resim 2.13: Salvador Dali, Yumuşak Oto-Portre, 1941.....	23
Resim 2.14: Andy Warhol, Marilyn Monroe Pembe, 1967, Museum of Modern Art, New York.24	
Resim 2.15: Chuck Close, Cindy, 2006	25
Resim 2.16: Bruce Nauman, Bir Çeşme Olarak Otoportre, 1966, Castelli Galerisi, New York	26
Resim 2.17: Gerhard Richter, Okuma, 1994.....	27
Resim 2.18: William Kentridge, 'Diğer Yüzler' İçin Çizim, 2011, The Broad Galery.	28
Resim 3.1: Van Gogh, Kulağı sargılı otoportre, 1889. T.ü.y.b, 60 × 49 cm. Londra: Courtauld Galerisi.	30
Resim 3.2: Şiblizade Ahmed, Gül Koklayan Fatih, 1480, Minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.	31
Resim 3.3: Nuri İyem, Çıglık, ...	32

Resim 3.4: Edvard Munch - Çılgılık, 1893. Tahtada tempera ve mum boya, 91 x 73,5 cm. Ulusal Sanat, Mimarlık ve Tasarım Müzesi, Oslo, Norveç.	32
Resim 3.5: Frida Kahlo, Diken Kolye ve Sinek kuşları ile otoportresi, 1943, Nikolas Muray Koleksiyonu, Harry Ransom Center, Teksas Üniversitesi, Austin	34
Resim 3.6: Leonardo da Vinci, Mona Lisa, 1503-1506 dolayları, Ahşap üzerine yağlı boya, 77 x 53 cm, Musée du Louvre, Paris, Fransa.	35
Resim 3.7: Lucian Freud, Otoportre, 1985, T.ü.y.b. 55,9x55,3 cm. Özel koleksiyon	36
Resim 3.8: Roy Lichtenstein, Ağlayan Kız, 1964, Tuval üzerine manga, Milwaukee Sanat Müzesi	37
Resim 3.9: Cindy Sherman, "Untitled Film Still #17," 1978, gümüş jelatin baskı	38
Resim 3.10: Jenny Saville, Ters, 2002-2003, T.ü.y.b. Gagosian Gallery.	39
Resim 3.11: Marc Quinn, Self, 2006, Heykel, Ulusal Portre Galerisi, Londra (NPG)	40
Resim 3.12: Kehinde Wiley, Mame Kewe Aminata Lo'nun Portresi, t.ü.y.b. 2021.	41
Resim 3.13: Şirin Neşhat, Allah'ın Kadınları Disinden Asi Sessizlik, 1994, Gladstone Gallery	42
Resim 3.14: Seher Ortakçı, Anonim 1, 35x50 cm, Tuval üzerine Akrilik boya, 2023.....	44
Resim 3.15: Seher Ortakçı, Anonim 2, 35x50 Kâğıt Üzerine Suluboya	45
Resim 3.16: Seher Ortakçı, Anonim 3, 35x50 Kâğıt Üzerine Suluboya	46
Resim 3.17: Seher Ortakçı, Anonim 4, 35x50 Kâğıt Üzerine Suluboya	47
Resim 3.18: Seher Ortakçı, Anonim 5, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik.....	48
Resim 3.19: Seher Ortakçı, Anonim 6, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik.....	49
Resim 3.20: Seher Ortakçı, İç 1, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik	51
Resim 3.21: Seher Ortakçı, İç 2, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik.....	52
Resim 3.22: Seher Ortakçı, İç 3, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik.....	53
Resim 3.23: Seher Ortakçı, İç 4, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik.....	54
Resim 3.24: Seher Ortakçı, İç 5, 35x50 kraft kağıt üzerine akrilik.....	55
Resim 3.25: Seher Ortakçı, İç 5, 35x50 kağıt üzerine sulu boya.....	56
Resim 3.26: Seher Ortakçı, Dış 1, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik.....	58
Resim 3.27: Seher Ortakçı, Dış 2, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik.....	59

Resim 3.28: Seher Ortakçı, Dış 3, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik.....	60
Resim 3.29: Seher Ortakçı, Dış 4, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik.....	61
Resim 3.30: Seher Ortakçı, Dış 5, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik.....	62
Resim 3.31: Seher Ortakçı, Dış 6, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik.....	63
Resim 3.32: Seher Ortakçı, Dış 7, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik.....	64
Resim 3.33: Seher Ortakçı, Dış 8, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik.....	65

GİRİŞ

Portre, bireyin yüz hatlarının betimlendiği, fiziksel özelliklerin ortaya konduğu, edebiyattan plastik sanatlara ve fotoğrafa kadar pek çok alanda kendisini ortaya koyan bir anlatım yöntemidir. Portrede bireyin günlük hayattaki yaşantısı ve toplumsal statüsü aktarılır. Zaman içerisinde genel olarak insanın gelişimine bakıldığında insan, kendisini bir sonraki nesle aktarma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaç kendisini yazı, sembol ve resim şeklinde göstermiştir. Birey, düşüncelerini ortaya çıkarmak için kendini ifade etme çabası içerisinde. Portre de bir sanatçının kendini ifade etmesinde ve duygu düşüncelerini aktarmasında rol oynayan araçlardan biridir. Bu ifade çeşitli hâllerde ortaya çıkabilir. Kimi zaman kişinin yüzünde ortaya çıkan çağrışımlar olurken kimi zamanlarda dışavurumsal bir hâl alır. Kişi düşüncelerini ifade ederken, geçmişte yaşadığı olayı veya o olayın sonucunda elde ettiği bilgiyi zihinde tutma yetisine ihtiyaç duyar. Bu da bireyin sanatsal anlamda belleğindeki düşünce dünyasına yansımaya, o yansıyanların portre alanında kendini göstermesine ortam hazırlar. Sanatçının içsel yaşantısı, modelin yüz ifadesinde ortaya çıkmakla birlikte modelin ruh hâlinin de yansıtılmasıyla geniş bir ifadede hayat bulur. Bütün bu tanımlardan yola çıkıldığında portre, insana dair özelliklerin ortaya konması olarak değerlendirilebilir.

İnsanın var oluşundan beri kendini ifade etme çabası ve yaşamından sonraki dönemlerde hatırlanma gayreti, sanatın birçok alanında olduğu gibi resimde de yerini bulmuştur. Yapılan resimler yaşanan dönemlere göre farklı amaçlarla yapılsa da portre resminde ve resmin genelinde sanatçının duygu durumu ve üslubu büyük önem taşır. Orta Çağ Dönemi'nde tanrı için yapılan resimler, Rönesans ile birlikte ortaya çıkan hümanist anlayışın etkisi ile insanı merkeze almaya ve insan için yapılan resimler olmaya başlamıştır. Bu anlayış, insanın kişilik özelliklerini dinsel öğelerin gölgesinden kurtarmış ve yeni bir süreç başlatmıştır. İnsan üzerinden ilerlemeye başlayan süreç, portre resminde modelin yüz hatları resmedilirken detaylıca incelenir, karakteristik özelliklerini yansıtmak hedeflenir ve mesleği, kıyafetleri gibi özellikleri ile insanı bir bütün olarak ele alma amacı güdülür. 1875'ten sonraki dönemlerde ortaya çıkan modern kavramı, sanatı da etkilemiştir. Bu dönemde sanatçılar, yeni arayışlar içerisine girmiş ve yıllar içinde değişen sanat anlayışına uygun özgün eserler oluşturmuşlardır. Bu dönemde yaratıcılığının sınırlarını kendileri belirleyen ressamlar, sadece gördüklerini resmetmekle kalmayıp hayallerini ya da düşüncelerini de resmetmeye başlamıştır. Daha sonrasında modern paradigmaları kıran, daha çoğulcu bir anlayış olan postmodernizm, belirli bir merkez odak olmadığını savunur, bireye ve içinde bulunduğu topluma daha eklektik daha kapsayıcı bakarak önceki tanımların sınırlarını aralar fakat sanatçılar, hangi dönemde olursa olsun eserlerinde kendi kişisel izlerini yansıtırlar; bunu yansıtırken farklı teknikler ve anlatımlar kullanarak kendi yaşantılarını, duygu ve düşüncelerini, hayata bakış açılarını yapıtları üzerinden aktarırlar. Eserlerini ortaya koyarken seçtikleri model ve çizim yapacakları mekân, onlar için büyük önem taşır.

Bu araştırmanın amacı, kişisel anlatılar bağlamında portre ve ifade kavramlarının sanatçı ve eser üzerindeki rolünü ve önemini incelemektir. Özellikle, sanatçıların kişisel deneyimlerini, duygularını ve düşüncelerini portre çalışmaları aracılığıyla nasıl ifade ettiklerini ve bu ifadelerin sanat eserleri üzerindeki etkilerini analiz etmektir. Araştırma, çeşitli sanat dallarında (fotoğraf, heykel, resim ve edebiyat) portrelerin nasıl oluşturulduğunu ve bu eserlerin izleyicilere bireyin iç dünyasına dair hangi ipuçlarını sunduğunu derinlemesine değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Portre sanatı, tarih boyunca bireyin kimliğini, duygusal ve zihinsel durumlarını ifade etmek için güçlü bir araç olmuştur. Sanatçılar, portreler aracılığıyla hem kendilerini hem de modellerini daha derinlemesine anlamayı ve izleyicilere aktarmayı hedeflemişlerdir. Bu bağlamda, portre ve ifade kavramlarının incelenmesi, sanat eserlerinin arkasındaki duygusal ve psikolojik derinlikleri anlamamıza yardımcı olur. Ayrıca, bu araştırma, sanatçının kişisel anlatılarının sanat eserleri üzerindeki etkisini ortaya koyarak, sanatçının eserini nasıl yansıttığını ve zenginleştirdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Bu çalışmada portre ve ifade kavramlarını, sanatçıların kişisel anlatıları üzerinden oluşturdukları portre resimler üzerinden inceleyecek ve kişisel anlatıların sanatçı ile eseri üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Bu bağlamda "Kişisel Anlatılar Bağlamında Portre ve İfade" konusuna ışık tutmayı amaçlayan çalışmanın ilk bölümünde, portrenin kavramsal tanımı ele alınmıştır. Buna ek olarak otoportre, fotoğraf, heykel, büst, fayyum portreler ve edebiyatta portre kavramlarına da değinilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılarak kaynak taraması yapılmış, konu ile ilgili elde edilen verilerle birlikte sınıflandırmalara gidilmiştir. Araştırma sürecinde; konu ile ilgili tezler, makaleler, kitaplar, dergiler ve sanatçı katalogları incelenmiştir.

1. BÖLÜM

BİR VARLIK OLARAK PORTRÉ

Terim anlamı olarak portre kavramı pek çok unsurla ifade edilebilir. Bu noktada portre, insan yüzünü gerçekçi anlayışla betimleyen resim ya da heykel yapıtı (Sözen, Tanyeli, 2018, s. 249), olarak ifade edilirken bir kimsenin yağlıboya, suluboya, karakalem vb. ile yapılmış resmi (TDK, 2020) olarak da ifade edilmiştir. Etimolojik olarak portre ortaçağda 'yeniden üretmek' anlamına gelen 'protroba' sözcüğünden gelir; ölü ya da canlı, gerçek ya da düşsel, bir kişinin bireysel özelliklerini betimleyen figürler, portre olarak adlandırılırken (Aydın, 2008, s.5) Osmanlı Türkçesi'nde "şebîh (benzeyen, benzeyici)" ve "tasvîr (portre)" şeklinde iki kelime ile ifade edilmektedir (Develioğlu, 1995: 1039).

Güzelliğin dışavurumu ile gerçekleşen yaratıcılığın gün yüzüne çıkışından bu yana sanatçıların kendilerini ifade etmek için kullandığı portre sanat içerisinde önemli yapıtlardan biri olmuştur. Portre çeşitli tekniklerle ve farklı yüzeyler üzerine insanların özelliklerinin resmedilmesidir. Bu anlatımın en önemli farkı resmedilen kişinin duygularını da yansıtmasıdır. Bu yönü ile bireyin gerçekliğinin yanı sıra duygusal özellikleri de eserlere dahil edilmiştir (Yılmaz, 2019, s. 16).

Bütün bu tanımlardan yola çıkıldığında portre, insana dair özelliklerin ortaya konması olarak değerlendirilebilir. Portre, bireyin yüz hatlarının betimlendiği, fiziksel özelliklerinin ortaya konduğu, edebiyattan plastik sanatlara ve fotoğrafa kadar pek çok alanda kendisini gösteren bir sanat alanıdır. Portrede, sanatçının içsel yaşantısı modelin yüz ifadesinde ortaya çıkmakla birlikte modelin ruh hâlinin de yansıtılmasıyla geniş bir ifadeden söz edilebilir.

Portrede sanatçı, çalışmasını hem kendi iç dünyasını hem de modelinin iç dünyasını yansıtarak oluşturur. Aynı zamanda sanatçı eserinde, kişinin duygu durumunun, yaşadığı toplumun ve karakter yansımalarının görülmesini sağlayarak fiziksel portrenin de ötesinde bir anlatım yapmayı amaçlar.

Her insan farklı ifadelerle sahiptir ve sanatçının portresini oluştururken bu ifadeleri dikkate almaması mümkün değildir. Bakışlar, yüzün açısı, kıyafetler, mekân gibi farklı etmenler ifadeyi güçlü kılmaktadır.

İnsan yüzü asla durağan değildir; Richelieu'nun değişik portrelerindeki durağanlık ve aynılık göz önüne alındığında ironik bir gerçek bu. Portrelerde olduğu gibi gerçek hayatta da, bizler, insanları öncelikle yüz ifadelerine göre ve özellikle de yüzün arkasındaki canlının bilinçli ya da bilinçdışı biçimde yüzüne hangi şekillerle nasıl anlamlar yüklediğini esas alarak değerlendiririz. Halbuki bir portrede, temsil edilen kişideki bütün karmaşıklıklar "tek bir yüz" tarafından açıklanmalıdır. Bu yüz, portrenin amacını tanımlayan anlamı ya da anlamlar kümesini kapsamalıdır. Portreler asla "Ben buyum"un belgesi olarak değil, daha ziyade "Bunu anlatıyorum"un belgesi olarak çizilir (Leppert, 2021, s.240).

Portre, ne kadar durağan görünse de aslında her portrede ayrı bir duruş, bakış ve anlam vardır. Her sanatçı kendi gördüğünü yansıtır. Aynı modeli resmeden iki farklı sanatçı, aynı portreyi

oluşturmayacaktır. Her iki portrede de aslında sanatçının karşısında ne gördüğünün resmi ortaya konmuştur. Bunda etkili olan birçok faktör bulunmaktadır. Bunları, sanatçının kendi iç dünyası, deneyimleri, duyguları ve beklentileri modelini algılayış biçimini şekillendiren faktörler olarak sıralayabiliriz. Kişinin ifadesi sanatçının algılayışıyla şekillenir.

Portreler sanatçının oluşturacağı konu veya amaca göre farklı türlerde oluşturulmaktadır. Baş ve omuz, yarım boy, tam boy olmak üzere üç bölümde incelenebildiği gibi modelin duruş açısına göre de cepheden, yarım profil portre ve profil portre olarak da ele alınmaktadır.

Baş ve omuz arasında olan portreler bakış açısı olarak cepheden resmedilir. Bazı dönemlerde bu portreler profil şeklinde de ele alınmış, model daha statik resmedilmiştir. Yarım boy portreler ise başı, omuzları ve bel kısmını içermektedir. Genellikle elleri de kompozisyon içerisine alan bu portrelerde, model daha geniş açıdan ele alınmıştır, bu portreler modelin kimliğine dair ipucu veren özellikler taşımaktadır. Baş ve omzu içerisine alan portreye göre daha çok betimleme alanı sağlanmaktadır. Tam boy portrede ise modelin baştan ayağa kadar olan bölümünü içermektedir. Bu portre türünde yüz genele oranla daha küçük bir şekilde resmedilmektedir. Modelin kendi tasvirinin yanı sıra bulunduğu mekân, kıyafetler ve duruş önemli detaylar vermektedir.

Modelin bakış açısına göre portre türlerinden olan cepheden portrede, model tam karşıdan resmedilmektedir. Hareketin daha durağan verildiği bu portrede, portresi yapılan kişinin ifade yoğunluğu dikkat çekmektedir. Yarım profil portrede, cepheden portreye nispeten hafif hareketlilik söz konusudur. Duruş biraz daha çapraz açıdan oluşturulmuştur. Profil portrede ise model tam yandan resmedilmiştir. Bu portre türünde ifadenin daha az hissedildiği söylenebilir. Duygu ve bakış izleyiciden daha bağımsız olarak yansıtılır.

1.1. Bir Yüzleşme Alanı Olarak Otoportre

Sanatçının kendisini resmetmek için kendisine bakarak ortaya koyduğu portre, otoportre olarak adlandırılır. Otoportrede, sanatçı da model de aynı kişidir. Bu yüzden portre resminden ayrılan bir yönü vardır. Sanatçı, kendi portresini yaparken kendi bedenini olduğu gibi yansıtmayı veya zihninde oluşturduğu ben kavramını aktarmayı tercih eder. Sanatçı, kendi portresini oluştururken fiziksel görünümün yanı sıra ruhsal durumunu da yansıtmayı amaçlar. Bunu tuvaline bazen bilinçli bazen de bilinçsizce aktarır. Kişinin kendini tanıması, kendi benliğinin farkında olması açısından otoportre önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Bu sebeple sanatçılar çalışmalarında otoportrelerine oldukça geniş yer vermişlerdir.

“Otoportre, ressamın en kişisel anlatım şeklidir. Otoportre sanatı, sanatsal varoluşu ve sanat tarihsel tanınmayı güvence altına almanın sağlam bir yoludur. Sanatçının görünüşünün ve sanatçının etrafındaki dünyayı yorumlayış biçimlerinin bir kayıdır aynı zamanda” (Demirbulak, 2007, s.55).

Otoportre, sanatçının kendisini, yaşamını, içsel yaşantısını, var oluşunu, psikolojisini, statüsünü ortaya koyduğu bir sanat alanıdır. Bu noktada sanatçı en kişisel alanını otoportre ile ortaya koymaktadır. “Otoportre narsistik tutkular açısından ele alınabilir... otoportre, sanatçının kendi yüzüne, bedenine, kısaca kendine bakışıdır (Uysal, 2009, s.111)”. Bu durum bazen narsist yönlerini ortaya koymak olarak karşımıza çıksa da narsist tutkular sanatçının benliğini sorgulamasına ve “ben” kavramının farklı bakış açılarını ortaya koymasına sebep olmaktadır.

En genel tanımıyla kendini betimlemek, resmetmek anlamına gelen otoportre, sanat alanında sıkça kullanılmış bir resim türüdür ve sanatçının aynası olarak da kabul edilir. Diğer bir tanıma göre de “Resimde, çizimde ya da heykelde, ölü ya da sağ, gerçek ya da düşsel bir kişinin bireysel özelliklerini betimleyen, figürler portre olarak adlandırılmaktadır. Sanatçının kendi özelliklerini betimlediği türeyse “kendi portresi” (otoportre) denir (Meraklı, 2019, s.6).”

Sanatçı otoportre ile hem benliğini hem de iç dünyasını yansıtır. Otoportresini oluştururken kendisiyle yüzleşen sanatçı objektif bir bakış açısı ile de yaklaşmaktadır. Çünkü otoportre oluşum sürecinde sanatçı sorgulama yapar ve kendini mümkün olduğunca doğru bir ifadeyle aktarır. Otoportre, sanatçının kendisiyle yüzleşme sürecini temsil eder ve bu süreç sırasında sanatçı genellikle kendisiyle ilgili derinlemesine sorgulamalar yapar. Bu nedenle, otoportre oluşturmak sanatçıya objektif bir bakış açısı kazandırabilir çünkü kendi portresini resmederken kendisini eleştirel bir şekilde değerlendirir. Sanatçı, yüzleşme ve sorgulama sürecinde, kendi duygularını, düşüncelerini ve kimliğini daha iyi anlama fırsatı bulur. Bu süreçte, sanatçı kendini daha dürüst bir şekilde ifade etme eğilimindedir çünkü otoportre, kendi iç dünyasının bir yansıması olarak algılanır.

1.2. Portrede Bir Çatlak: Fotoğraf

Portre, resim alanının yanı sıra fotoğraf alanında da büyük etki göstermiştir. Fotoğrafın icadıyla birlikte resim alanında farklı yönelimler de oluşmaya başlamış, bazı sanatçılar, fotoğrafın resim alanında olumlu etkileri olduğunu savunmuş, bazıları ise resmin yerini alacağına dair endişelerini dile getirmişlerdir. Özellikle portre resminde sanatçılar fotoğrafı bir araç olarak kullanmış ve resimlerini, çektikleri fotoğrafı kullanarak oluşturmuşlardır.

“Fotoğraf (*ing. Photograph*). Görüntünün bir mercek sistemi aracılığıyla ezcamlı duyarkat üzerinde sabitleştirilmesiyle oluşturulan resim (Sözen, Tanyeli, 2018, s.110).” Tanımdan da anlaşıldığı üzere resim ve fotoğraf iç içedir. Fotoğraf resim sanatından çok sonra ortaya çıkmış olmasına rağmen hızlı bir şekilde gelişme göstererek hayatın içinde kendini ön sıralara taşımıştır. Teknolojinin her geçen gün gelişim göstermesi fotoğraf sanatının ilerlemesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Camera Obscura ile başlayan fotoğraf, günümüzde cep telefonlarına kadar indirgenerek yaygınlaşmıştır. Birçok alanda fotoğraf sanatından yararlanılmaktadır. Portre resmi, fotoğraftan en çok etkilenen alandır. Geçmişten günümüze

kadar kendi portresini yaptırmak isteyenler fotoğrafın icadıyla birlikte fotoğraf çekirtmeye yönelmişlerdir. Bu yönelmelere; zaman, maliyet, gerçeklik gibi birçok faktör etki eder, tüm bunlara rağmen portre resmi varlığını yitirmemiştir çünkü fotoğraf her ne kadar maliyeti düşük, zamansal olarak kısa ve gerçekçi olsa da bazı portre sanatçıları, fotoğrafın resimle kıyaslandığında eksik bir yönü olduğunu düşünmüştür. Portre sanatçısı, eserini oluştururken hem modelin duygusunu ve ifadesini hem de kendi duygusunu çalışmasına farklı tekniklerle yansıtabilmektedir. Buna karşılık fotoğrafta durum daha farklıdır. Bir portre resmi incelendiğinde, sanatçının içsel durumu anlaşılabilir. Fakat fotoğrafa bakıldığında her ne kadar fotoğrafta yer alan kişinin duygu durumu anlaşılrsa da sanatçının içsel dünyasına ait bir ipucu bulmak zordur.

Uygarlık tarihine baktığımızda ilk çağlardan günümüze kadar insanların ölüm gerçeğinin farkında olmaları, kendilerini ölümsüzleştirerek, yaşantılarını yeni nesillere aktarmak gibi nedenlerden dolayı birçok yöntem denemişlerdir. Bu durum her dönemde kendini farklı uygulamalarla hissettirmiştir. İnsanın ölüme meydan okuma ve öldükten sonra yeniden var olma isteği yaşadığı zamanı gelecekle bağdaştırıp sonsuz olmayı umut etmesi en çok istediği ve bunun için çaba harcadığı bilinmektedir. Tüm bunlardan dolayı insanoğlunun portreye yüklediği anlam fotoğrafın icadının çok daha eski zamanlara dayanmaktadır (Gözütok, 2019, s.79).

İnsan, yaşadığı her dönemde içgüdüsel olarak hep ileriye bir şey bırakma çabasında olmuştur. Ortaya koyduğu yapıtlar, yazılar ve kendi yüzleri buna örnek olarak verilebilir. Portrelerini yaptıran kişilerde de bir nevi geleceğe kanıt ve kendi hayatından sonraki insanlara var olduğunu gösterme hissiyatı mevcuttur. İlk çağlardaki mağara resimlerinden bu zamana kadar yapılan tüm resimler buldukları döneme dair ipuçları vermiştir. Portreler de bu resimlerden biridir. Özellikle ilk zamanlarda dönemin önde gelen kişilerinin portreleri yapılmaya başlanmış ve bu durum bir çeşit gücün simgesi niteliğinde algılanmıştır. Zaman içerisinde önemli isimlerle beraber, toplumda yer alan diğer insanlar da portrelerini yaptırmaya yönelmişlerdir. Özellikle fotoğrafın yaygınlaşmasından sonra bu durumda önemli bir artış gözlenmiştir.

Fotoğrafçılığın rolü genellikle sanıldığından çok daha karmaşıktır. Fotoğraf makinesi 1840'larda bulunduğu zaman, bazıları fotoğrafçılığın resmin yerini alacağına inanıyorlardı. Oysa ressamlar fotoğrafı yardımcı bir araç gibi kullandılar; düzenleme, ışık ve mekân etkileri elde etmek için ondan yararlandılar. Ancak fotoğrafçılık, resim sanatını öldürmemekle birlikte, ilk işlevi görünüşü olduğu gibi kaydetmek olan resim türlerinin değerini azalttı. Portre resmi, bu türlerin ilk akla gelen örneğidir (Lynton, 1991, s. 57).

İlk zamanlar, fotoğrafın resmi gölgede bırakacağına olan inanç, zamanla yerini fotoğrafın resme yardımcı bir araç olarak kullanılmasına bırakmıştır. Bunun nedeni resim ve fotoğraf arasındaki ilişkinin daha net anlaşılmaya başlanmasıdır. Sanatçılar, portrelerini yapma aşamalarında fotoğraftan oldukça yararlanmışlardır. Modelinin fotoğrafını çekerek fotoğraftan çalışmaya başlayan sanatçılar, hem modelin uzun süre hareketsiz kalmasının hem de modelde ufak değişiklikler oluşmasının önüne geçmiştir. Aynı zamanda fotoğrafla birlikte gün ışığının da zamanla değişmesi ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, özellikle

portre resminde fotoğrafın çok büyük katkısı olmuştur. Hem sanatçının hem de modelin işini kolaylaştırması açısından önemlidir.

Konuya *dil* bağlamından yaklaşan John Berger'a göreyse, resim ve fotoğraf arasındaki benzerlik kesinlikle yüzeyseldir, kanmamak gerekir. İddiasının özeti şu: Çizerek ya da boyayarak yapılan resim bir *çeviridir*, dolayısıyla bir dili vardır; ancak fotoğraf bir alıntı olduğu için dili yoktur (Yılmaz, 2013, s. 62).

Berger'in de dediği gibi fotoğrafta, resimde olduğu gibi bir dışavurum söz konusu değildir. Daha çok ne olduğunu bize sunan fotoğraf sade bir anlatım barındırır. Oysa resimde sanatçının hem kendi duygusu hem de modelinde gördüğü veya hissettiği duygu portre resmine oldukça yoğun anlamlar katmaktadır. Her izleyicinin resme baktığında duyduğu hissiyat da aynı değildir. Portre resmi sanatçının duygusu, bakış açısı, yaşantısıyla daha yoğun bir anlatım içermektedir.

1.3. Hacimlenen Portre

Portre kavramını inceleyebileceğimiz diğer bir alan da heykeldir. Heykelde portre dendiği zaman ilk akla gelen çalışmalar büstlerdir.

İnsan vücudunun göğüsten yukarısını ya da yalnızca başını betimleyen heykel (Sözen, Tanyeli, 2018, s.63) büst olarak tanımlanmaktadır. Heykel sanatı içerisinde portre kavramı her sanatçı açısından farklı ele alınmış ve farklı şekilde yorumlanmıştır. Heykelde portre kavramını karşılayan büstler, baş ve omzu kapsayacak şekilde yapılmaktadır. Resim sanatında olduğu gibi heykel sanatında da büstler, hem yapıldığı dönemle alakalı hem de anlatım olarak farklı ipuçları vermektedir.

Portrenin heykelde ele alınmasının en eski örneklerinden biri, Türk kültüründe yer alan "balbal" olarak adlandırılan mezar başı heykelleridir. Karadeniz'in kuzeyinden Moğolistan'a uzanan topraklarda dikilmiş olan balballar, yüzün, bireyin varlığının temel göstergesi olarak seçilmiş bir alan olmasının güzel birer örneğidirler (Baş, 2019,s.6).

Balballar Orta Asya'da ölen kişilerin mezarlarının başında bazen bir bazen de daha fazla yer alan mezar taşlarıdır. Bu balballar ölen kişinin öldürdüğü kişileri temsil etmektedir. Kaç kişiyi öldürdüyse o kadar balbal mezar başında yer almaktadır. Balballarda yüzler, tasvir ettiği kişiyi anlatır nitelikte yer almasına rağmen detaylı bir işleme söz konusu değildir.

Roma döneminde portre olarak büstler, ifade ve temsil amacı için kullanılmıştır. Yöneticilerin, mal sahiplerinin ve toplumun önde gelen kişilerin büstleri, karakteristiklerine sadık kalınarak Natüralist bir gerçekçilik anlayışı içerisinde yapılmıştır. (Gül, 2017, s.13). Portrenin, özellikle dönemin önde gelen kişilerinden seçilerek ve gerçekçi bir üslupla ele alınması kişilerin statülerini de simgelemede önemli rol oynamıştır. Bir nevi gücün temsili niteliğinde ele alınan büstler yaşanan dönemin önde gelen simgeleri konumunda yerini almıştır. Her dönem için farklı amaçlarla ve farklı teknik ve uygulamalarla ele alınan büstler ifade ve üslup açısından

güçlü bir yorum sunmaktadır. Bazı dönemlerde daha detaylı işlenen yüzler bazı dönemlerde yüzeysel olarak ele alınmıştır ama her ikisinde de anlatım ve form güçlü şekilde ortaya konulmuştur.

1.4. Dile Gelen Portre

İnsanı çok yönlü olarak farklı açılarla yansıtmayı amaçlayan edebiyat sanatı içerisinde yer alan portre kavramı, tıpkı resim sanatında olduğu gibi insanın hem iç hem dış dünyasını konu edinmiştir. Edebiyatta yer alan portre, portre resminin yazınsal türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Edebi portre, kişinin fiziksel görünümünün yanı sıra ruhsal durumunu da yazı diliyle betimlemektedir. Edebi portre, resim sanatında yer alan portreye nazaran daha geniş çaplı bir alana sahiptir. Resim sanatında kişi, sanatçının oluşturduğu portreyi seyretmektedir. Edebiyatta ise yazarın zihninde canlandırarak oluşturduğu portreyi kendi zihninde farklı bir şekilde canlandırmaktadır. Yazınsal dilin her zihinde farklı olgular oluşturması, edebi portreyi daha canlı kılmaktadır. Kelimelerin zenginliği, yazarın yazma gücü ile birleştiğinde sonsuz bir dille oluşturulmuş bir portre ortaya çıkmaktadır.

“Edebiyatta portre, bir kişinin görünüşü ve karakteristik özellikleriyle okuyucuya tanıtımı amacıyla yazılan edebi yazılardır. Fiziki portre ve tinsel portre olarak iki türü olduğu söylenebilir. Çoğu zaman bu iki türün bir arada çalışıldığı bilinmektedir (Uysal, 2009, s.108).”

Fiziki portre, kişinin dış görünümünün detaylı betimlenmesi olarak adlandırılırken tinsel portrede dış görünümünden ziyade kişinin ruhsal durumunu, davranışlarını, duygularını ve içsel yaşantısını ortaya çıkarmak amaçlanır. Edebi portre denildiği zaman, bu iki türün ayrı ayrı ele alınabileceği gibi birlikte de aktarıldığından söz edilebilir. Edebi portrelerin ortaya çıkış sürecinde, yazarın betimleyeceği kişiyi oldukça yakından tanıyor olması ve çok iyi gözlemlemesi gerekmektedir. Yazı diliyle aktarımda kişinin detaylı tasviri önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple yazarın konu olacak kişiyle samimi bir ilişki kurması gerekmektedir. Aynı şekilde kişinin de bu denli açık şekilde kendini anlatması edebi portrenin sağlamlığı açısından önem arz etmektedir.

Edebi portre türü ile biyografi oldukça karıştırılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyografi olarak adlandırılan, kişinin bir bütün olarak yaşantısıyla beraber ele alınmasını içeren yazı türü kişiye ait birçok bilgiyi içermektedir. İkisi arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Portrelerde daha öznel bir anlatım yer alırken biyografiler daha nesneldir. Biyografilerde kişinin yaşamının büyük bir bölümü ele alınırken portrelerde ise fiziksel ve ruhsal özellikleri dile getirilmektedir. Aynı durum yazarın bir başkasını değil de kendi yaşam öyküsünü ele aldığı otobiyografilerde de geçerlidir. Objektif bir tutumla kendi yaşam öyküsünü aktarması beklenmektedir.

2. BÖLÜM

BİR İNSAN HİKÂYESİ OLARAK PORTRE

2.1. Kimliğin İzleri

İnsanoğlu, fitratı gereği yaşadığı süreç içerisinde varolma güdüsünü kendinden sonraki nesillere aktarmak istemiştir. O dönemlerde yapılan resimler de bu araçlardan biridir. Sanat tarihi içerisinde portre sanatının ilk örnekleri, 1.-3. y.y'da Mısır'ın Fayyum bölgesinde ortaya çıktığı söylenmektedir. O dönemde Roma İmparatorluğu idaresinde bulunan Mısır'ın Fayyum portrelerinde Roma etkileri de görülmektedir. Bu portreler, cenaze törenlerinde ölen kişiyle birlikte gömülmesi için yapılmıştır. Ölümden sonraki hayatın varlığına inanan Mısırlılar, ruhların öldükten sonra kendi bedenlerine tekrar kavuşacağı düşüncesiyle portrelerini yaptırmışlardır.

Resim 2.1. M.S 120-150, Liebieghaus, Frankfurt

Fayyum portreler genellikle ahşap panolar veya mumyalamada kullanılan kumaş üzerine resmedilmiştir. Portrelerde, renkler daha sınırlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Gözler olması gerektiğinden daha büyük yapılarak ifade daha canlı ve güçlü bir şekilde ortaya konmuştur. İfadelerin gözlerle canlı bir şekilde yansıtılmak istemesine karşılık hüznü ve donuk bir ifadeden söz etmek gerekir. Bu donuk ifade sanki ölümü, yaşayan insanlara anlatmak istercesine doğal ve gerçekçi bir üslupla işlenmiştir.

Geleneksel Mısır resminde kimse cepheden görünmez çünkü önden görünüş kendi zıddını da mümkün kılar: arkasını dönmüş giden birinin arkadan görünüşünü. Bütün renkli Mısır figürleri ebedi bir profil şeklinde resmedilmiştir... Ancak antik yunan geleneğinde resmedilmiş Feyyum portrelerinde, erkek, kadın ve çocukların, yüzlerinin tamamı ya da dörtte üçü görülür. Bu format değişmez ve portrelerin hepsi vesikalık fotoğraf çeken bir makineden çıkmış gibi cepheden görülür. (Berger, 2019, s. 31).

Tarihi süreç içerisinde Mısır ve Roma döneminde yapılan fayyum portreler batı resim sanatı için oldukça önem arz etmektedir. Tarihsel bir belge niteliğinde karşımıza çıkan fayyum portreler, portre teriminin en önemli anlatıcısı olarak yer almaktadır. O dönemde yaşamış olan kişiler hakkında ipuçları sunmaktadır.

Bireyi merkeze alan fayyum portreler, Bizans dönemiyle birlikte yerini ikona resimlere bırakmıştır. Ortodoks kilise sanatında Hz. İsa, Meryem ya da azizleri betimleyen resim 6. yy'da ortaya çıkmıştır (Sözen, Tanyeli, 2018, s.144). Tanımdan anlaşıldığı üzere dini merkeze alan ikona resimler, kilise duvarlarına yapılmıştır. Hristiyanlığı ve dini açıdan önemli sayılan kişileri merkeze alan ikonalar İncil'de bahsedilen konuları resim aracılığıyla anlatmaktadır. Okuma yazmanın çok bilinmediği o dönemde ikonalar sayesinde insanlar kutsal kitapta yazılanları öğrenmektedir. Bu, resim sanatının da daha çok önem kazanmasına olanak sağlamıştır.

Bu dönemde verilen portre siparişlerinde genellikle kişilerin yanında Meryem ya da İsa figürü yer almaktadır. Kompozisyon konusu gereği kişi dua eder pozisyonda resmedilmektedir. İkona örneklerinde çok karşılaşılan Meryem ve İsa'nın tasvir edildiği ikonada Meryem başını İsa'ya doğru eğmiş ve hafifçe yaslamıştır. Bu duruşuyla İsa'ya duyduğu sevgi ve şefkati yansıtmıştır. İsa ve Meryem'in başlarında taç şeklinde altın renginde çemberler işlenmiştir. Aynı zamanda Meryem'in ellerinin duruş şekliyle de cennetin ihtişamını insanlara sunduğu söylenebilir.

Resim 2.2: Meryem ve Çocuk İsa XVIII.yüzyıl Rus İkonası

“Ortaçağ felsefesinde evrenin merkezinde konumlandırılan Tanrı, Rönesans düşüncesinde yerini insana bırakmıştır ve artık her şeyin ölçütü insan olmuştur. Öteden beri insan, hem fiziksel hem de tinsel bir varlık olarak her alanda araştırmaların merkezinde yer almaktadır (Laletaş, 2019 s.8).”

Dinsel konulardan uzaklaşıp insan üzerinden ilerlemeye başlayan portre resimlerde de insanın yüz hatlarının detaylıca incelenip karakteristik özellikleri, mesleği, kıyafetleriyle insanı bir bütün olarak ele almışlardır. Özellikle karakteristik özellikleri üzerinden kişinin ifade biçimindeki önemli noktalar resimlere açık bir şekilde yansıtılmıştır.

Rönesans ile birlikte Tanrı için yapılan resim anlayışından insan için yapılan resim anlayışına doğru bir yönelim olduğu görülmektedir. Burada özellikle Rönesans ile birlikte ortaya çıkan hümanist anlayışın etkisinin fazla olduğu bilinmektedir. Bu hümanizm anlayışı dinsel öğeleri geri plana atarak insanın kişilik özelliklerinin ön planda olduğu bir anlayış geliştirmiştir. Bu doğrultuda ressamlar için yüz odak noktası olmuştur. Benzetme kaygısı güden ressamlar yüzü en ince ayrıntısına kadar inceleyip gerçekliği yakalamaya çalışmışlardır.

Rönesans birçok alanda yeniliklerin olduğu bir dönemdir. Sosyal açıdan da farklı sınıf grupları oluşmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan burjuva sınıfı ile sanatın eğilimi farklı bir yöne evrilmiştir. Portreler, burjuva sınıfı için önemli bir resim türü olmuştur. Zenginlik, soyluluk,

güzellik kavramlarının öne çıkması ve kalıcı olma arzusu portre resmini daha da önemli kılmıştır.

Erken Rönesans döneminde yapılan portrelerde kişi profilden resmedilmiştir. Bu şekilde modelin psikolojik durumu, ruh hali yansıtılmamıştır. Pisanello'nun resminde model profilden görülmektedir. Koyu bir fon önünde açık tonlarla durağan bir şekilde görünen portrede sadelik söz konusudur. Fonda çiçekler ve kelebekler yaşama dair kadının nahifliğini ve güzelliğini simgeler niteliktedir.

Resim 2.3: Pisanello, Este Evi Prensesinin Portresi, 1449

15. yy sonlarında profil portre yerini $\frac{3}{4}$ portreye bırakmıştır. Bu sayede modelin yüzü daha ayrıntılı işlenerek, ruh hali ve fiziksel özellikleri de aktarılmıştır. Kişinin karakteristik özelliklerinin yanı sıra bulunduğu dönem ve mesleğine dair bilgiler de sunulmaktadır.

Rönesans'ın en önemli ressamlarından Hans Holbein yaptığı portre çalışmalarında modelini en ince ayrıntılarıyla resmetmiştir. Modeli bulunduğu ortamla bütünleştirirken aynı zamanda ruh halini de yansıtmıştır. Gözler, kıyafetler, saç şekli, mekândaki aksesuar ve objeler o anın aktarımıdır.

Anıtsal bir anlatımın bütün özelliklerine ulaşmış olan Holbein'in İngiltere'de yaptığı portre ve desenler, onun eşsiz bir biçim anlayışına sahip olduğunu

gösterir. Ayrıca Rönesans'ta göremediğimiz natüralist izlenimleri saptamada başarı gösterdiği de anlaşılmaktadır. Saptadığı çehrelerde kişilerin bütün iç dünyalarını da yansıtmaktadır (Turani, 2011, s.387).

Resim 2.4: Hans Holbein, Erasmus Portresi 1523, Louvre Müzesi, Fransa

Holben'in yaptığı Erasmus isimli portresinde yarım boy dörtte üç profil şeklinde oluşturmuştur. Erasmus başında şapkası, üzerinde kürküyle resmedilmiştir. Modelin arkasında yeşil bir perde ve hemen yanında rafta duran kitaplar yer almaktadır. Modelin sağ tarafında bulunan duvarda ince motifler dikkat çekmektedir. Masanın üzerinde kırmızı bir kitap bulunmaktadır ve kitabın üzerine model ellerini koymuştur. Modelin yüzünde hüzünlü bir o kadar da düşünceli bir yüz ifadesi görülmektedir. Portrede gerçekçi ve ifadeci bir üslup söz konusudur.

Rönesans dönemi ressamlarından biri olan Alman sanatçı Albert Dürer, kendi portresini ilk defa çalışan sanatçılardan biri olmuştur. Ben kavramı üzerinden portre çalışmalarını gerçekleştiren sanatçı özgün bir dil oluşturmuştur. Modelin hem dış görünüşünü hem de iç dünyasını aktarmak isteyen Dürer'in eserlerinde gerçekçi bir üslup kullanmıştır.

Sanat tarzıyla bağımsızlığının kaynaşması Dürer'e olağandışı bir kudret duygusu vermiş olmalı. Doğayı yeniden yaratırken sanatıyla, kendinden önceki tüm sanatçılardan daha yakındı ona. Herhangi bir nesneyi resmedişi o zaman olduğu gibi bugün de (suluboya çiçekleri ve hayvanları resmedişini gözünüzün önüne getirin) mucizeviydi. Portrelerinden *Konterfei* diye söz ederdi, *tıpkısını yaptığını* vurgulayan bir sözcük (Berger,2019, s.83).

Albert Dürer, 1514 yılında yapmış olduğu annesinin portresini gerçekçi ve ifadeci bir üslupla resmetmiştir. Resimde, zorlu bir hayatın içerisinde gelmiş yaşlı bir kadın yüzü görülmektedir. Başında örtüsü, omuzlarında hırka bulunmaktadır. Yüzünde oluşmuş derin çizgiler, çökmüş yüzünün ortaya çıkardığı elmacık kemikler ve gözlerindeki ifade oldukça güçlü ve etkili bir biçimde yansıtılmış. Gözlerinde tüm bu çizgilerin aksine canlı bir ifade görülmektedir. Sağ üst köşede sanatçının el yazısıyla yazdığı notlar yer almaktadır.

Resim 2.5: Albert Dürer, Annesinin Portresi, 1514, Kupferstichkabinett, Berlin

İtalyanların silmeye çalıştıkları bireysel özellikleri Dürer bir bir belirtmiş. Bu resimde her çizgi, yaşanmış gerçek hayatın izi olarak değerlendiriliyor, özellikle alın-boyun çizgilerinde bu gerçekçi anlatım ve hayatı olduğu gibi verme çabası son aşamasına ulaşıyor. Gerçi İtalyan ustalarının elinden çıkan portrelerde de yüzün belli bir ifadesi vardı. Fakat orada anlam, estetik kaygılarla verilen dış görünüşün sınırları içerisinde kalıyordu. Buradaysa ifadeyi verebilmek için her türlü estetik değer bir yana itiliyor (İpşiroğlu, 2012, s.98,99).

Dürer sanatta güzelin algılanış biçimine farklı bir yön vermiştir. Sanatın konusunun güzeli aktarmak, yansıtmak olduğu görüşünden uzaklaşmıştır. Konu ne olursa olsun bunun yansıtılma biçiminin önemli olduğu vurgulanmıştır. Çirkin gibi görünen bir kadının portresini öyle güzel bir ustalıkla aktarmıştır ki resme bakıldığında çirkin bir resim diye adlandırmak büyük haksızlık oluşturur. Bu resimle idealin tekrar sorgulanması sağlanmıştır. Önemli olanın fiziksel değil anlamsal güzellik olduğunu vurgulamıştır.

16. yüzyıl sonlarında Rönesans'ın ideal algı ve kurallarının aksine bir gelişimle ortaya çıkan Maniyerizm döneminde sanatçılar, figürlerde deformasyona giderek resme farklı bir yorum katmışlardır. Ölçü, oran, denge kavramlarından uzaklaşıp daha öznel bir bakış açısıyla orantısız ve abartılı bir biçimde aktarım yoluna gitmişlerdir. Resimde gerçekçiliğin yanında sanatçının kendi yorumunun da önemli olduğu vurgulanmaktadır. Mekandan ziyade insan ön planda olmuştur.

Klasik tarihin akışı içinde çok kısa bir dönem, adeta andır. İnsan bir şeyin tepesinde uzun zaman tutunamadığı gibi, klasik de İtalya'da uzun sürmemiş, en çok 20 yıl kadar dayanmıştır. Bu müddet sonunda olgun-klasiğin o dengeli, ölçülü durumu birden kayboluvermiş ve gelişim çeşitli yönler göstermeye başlamıştır (Turani, 2011, s.391).

Resim 2.6: Giuseppe Arcimboldo, *Bahar*, 1563. tuval üzerine yağlı boya, 76 x 64 cm. Paris: Louvre.

Dönemin dikkat çekici sanatçılarından Arcimboldo portre çalışmalarında farklı nesnelere ekleyerek çalışmalarına farklı bir yorum katmıştır. Gerçekçiliğin de göz ardı edilmediği portreler resmi yapılan kişiye oldukça benzetilmiştir. Figürün karakteristik özelliklerini dikkate alan sanatçı, kişinin mesleğine uygun objeler seçerek karakterle bütünleştirmiştir. Profilden bir erkek portresi gördüğümüz resimde farklı yaprak ve çiçeklerle bütünleştirilerek oluşturulmuştur. Fonda siyah bir zemin oluşturulmuş, resimde insanın içinde sevinç ve coşkuyla baharın gelişini karşılar nitelikte. Çiçeklerin tazeliği portreye canlılık katmıştır.

Maniyerizmden sonra 17. yüzyılda klasik dönemin kurallarına tekrar dönüşü savunan Barok dönemi başlamıştır. Doğalcılığın ön planda olduğu resimlerde sanatçılar anlatmak istediklerini açıkça belli etmekten ziyade izleyicinin yorumuna bırakmıştır. Coşku, hareketlilik, ışık ve gölgenin ağırlıklı ve ustalıklı kullanımı dönemin özellikleri arasında yer alır. Dini konuların

yanı sıra gündelik hayattan herhangi bir nesnenin de konu olarak uygulandığı Barok döneminde sanatçılar, figür ile mekânı ustalıkla kurgulayıp gerçekçi bir üslupla eserlerini oluşturmuşlardır.

Barok anlayış, bir üslup aşaması olarak, her klasik dönemi izleyen zamanlarda, sanattaki bir biçimleme şekli olarak görülür. Bu üslup, klasiğin sağlam, açık ve kesin hatlı formlarının gevşemesi ve biçimlerin bir kompozisyon içinde erimesi ve birbirleriyle kaynaşmasıdır. Klasiğin sakin ve duruk figürü, barokta hareketlenmekte ve sessizlik, gürültüye dönüşmektedir (Turani, 2011, s.447).

Resim 2.7: Caravaggio, Baküs, 1596, Uffizi Galerisi, Floransa, İtalya

Barok dönemde portre çalışmalarına çok fazla yer verilmiştir. Dönemin önde gelen ressamlarından Caravaggio da portre çalışmaları ve kendi oluşturduğu üslubu ile dini ve mitolojik figürleri sıradan insanların portreleriyle birleştirmiştir. Bu tarzıyla kilise tarafından bazen eleştirilirken bazen de savunulmuştur. Sanatçının Baküs isimli çalışmasında şarap tanrısı olarak nitelendirilen Baküs'ü kendi portresiyle bütünleştirmiştir. Bir omuzundan sarkan beyaz kumaş gömleği ile oturmış bir şekilde resmedilmiştir. Hemen önünde bir meyve tabağı bulunuyor, başında yapraklarla taç oluşturulmuş, figürün yüzünde yorgun bir ifade yer almaktadır. Neredeyse hiç ışık olmayan siyah fon üzerine yerleştirilmiş resimde bütün ışık Baküs'te toplanmıştır. Caravaggio her resminde olduğu gibi bu resimde de ışık ve gölge karşıtlığını büyük bir ustalıkla işlemiştir.

Sanat tarih kitaplarında Caravaggio ışık ve gölge sanatının çığır açıcı ustalarından biri ve daha sonraları Rembrandt ve öteki ressamlarca kullanılan ışık ve gölgenin babası olarak adlandırılır. Caravaggio'nun dehası sanat-tarihsel olarak kuşkusuz Avrupa sanatının evriminde bir adım olarak görülebilir. Böyle bir bakış

açısından, Karşı-Reformasyonun yüksek sanat tadı ve yükselen Flaman burjuvasının evcil sanatı arasında Caravaggio'nun bir bağ olarak nitelendirilmesi kaçınılmazdır. Ve bu bağın karakterini ışıkla olduğu kadar karanlıkla da tanımlanabilen yeni bir tür uzam anlayışı oluşturur (Berger, 2019, s.110).

Barok sanatı yeni bir üslubun ortaya çıkışı, klasizmi reddediş olarak yorumlanabilir. Klasik dönemdeki hareketsiz figürlerin yerini hareketli figürler almıştır. Klasikte yer alan kuralların tümü Barok'ta terk edilmiş. Barokla birlikte duygu ve ifade kavramları da resmin içerisinde göz ardı edilmemiştir.

2.2. Bir Özgünlük Alanı Olarak Portre

19. yy sonlarıyla 20. yy başlarında sanayileşme, kentleşme ve teknolojideki hızlı gelişmeler sonucu modernizm tanımını bulmaya başlamıştır. Bu dönemde her anlamda hızlı bir değişim söz konusu olurken sanat ve sanatçılar da yeni bir arayış ve yönelim içerisine girmişlerdir. Sanatçı artık gördüğünden ziyade zihninde oluşturduğu resmi aktarma yoluna gitmiş, gerçekçilikten vazgeçip deneyselliği ve yaratıcı süreci tercih etmiştir.

19. yy sonlarında ortaya çıkan empresyonizm sanat akımında sanatçılar gördüklerini birebir aktarmak yerine kendilerinde uyandırdıkları duyguları dikkate almışlardır. Empresyonist sanatçılar doğayı gözlemleyip fırça darbeleriyle gördüklerini duygularla aktarmışlardır. Genellikle doğa resimleri üzerine yoğunlaşan ressamlar portre çalışmalarıyla da uğraşmışlardır. Değişen gün ışığı odak noktaları olduğu için çalışmalarını daha hızlı yapma yolunu seçip çalışmalarını hızlı tamamlamak için de detaydan uzaklaşıp bütünselliği tercih etmişlerdir. Teknik olarak renkleri palette karıştırmadan ayrı ayrı kullanmışlardır.

Akademik resimlerin kuralcı neo-klasik üslubuyla karşılaştırıldığında İzlenimci resimler kuraldan ve sağlam bir desen temelinden, hatta biçimden yoksun görünür. Karanlık tonların yerini aydınlık, parlak renkler almış, ışık sanki başlı başına bir konu haline gelmiştir. Siyahla elde edilen gölgelendirmeler yok olmuş, açık koyu tonalite farklarıyla elde edilen bambaşka bir hacimsellik anlayışı ortaya çıkmıştır. Rönesanstan beri kullanılan bilimsel perspektifin yerini hava perspektifi almaya başlamış, uzaklıklar da yakınlıklar da renklerle ifade edilmeye başlanmıştır (Antmen, 2021, s.21,22).

Resim 2.8: Cezanne, Konservatuarda Madame Cezanne, 1891, Metropolitan Sanat Müzesi, ABD.

Paul Cezanne, dönemin doğaya yönelen sanatçıları arasında yer alırken aynı zamanda portreleriyle de izlenimcilik akımını figür üzerinden bizlere yansıtmıştır. Karısının portresini yaptığı Konservatuarda Madame Cezanne isimli tablosunda yarım boy lacivert bir kıyafetle resmetmiştir. Bir sandalyede oturan figür, ellerini birleştirmiş şekilde poz vermiştir. Bu duruş poz vermekten ziyade anlık bir duruşun resmedilmesi izlenimi vermektedir bizlere. Empresyonizmin anı yakalayıp resmetmeye uygun bir yaklaşım olarak görebiliriz. Renkler açık ve koyu tonlamalar bir arada kullanılmış. Güneşli bir zaman diliminden bir anın yakalandığını hem duvarda hem de fondaki sarı tonlamalarından çıkarabiliriz.

“Portrelerinde hiçbir duygu, hiçbir iç ifadesi yoktur. Katı, yapısal düzenli, kuru bir anlatım, onu anıtsal bir resme götürür (Turani,2011, s.551-552).” Turani’nin de belirttiği gibi portrede modelin duygu durumunu anlatabileceğimiz bir ifadeden söz etmek biraz zordur. Derinlik duygusu olmadan donuk bir görünüşle çalışmalarını aktarmıştır. Renkleri sınırlı sayıda kullanmış fazla renk seçeneğine gitmemiştir.

Modern dönem içerisinde izlenimcilikten sonra ortaya çıkan ve esasen izlenimcilik akımının içerisinde gelişme gösteren Fovizm sanat akımı 1905 ile 1907 yılları arasında kısa bir süre varlığını sürdürmüştür. Fovist sanatçılar desenlerini deformasyona uğratmışlar, renkleri tüm canlılığıyla tuvallerine aktarmışlardır. Fovistler için renk can alıcı nokta olmuştur. Renkler ne kadar canlı ve cesur kullanılmışsa o kadar başarılı sayılmıştır.

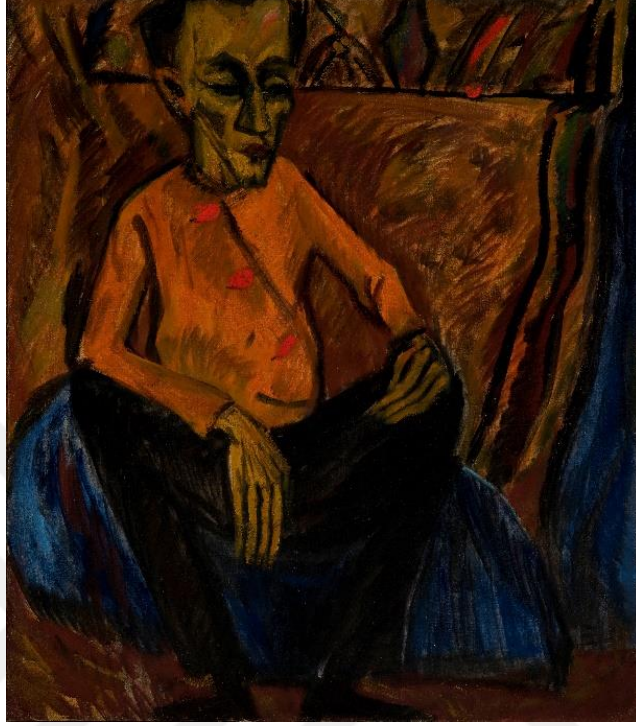
Resim 2.9: Henri Matisse, Madame Matisse (Yeşil Çizgi), Kopenhag Devlet Sanat Müzesi, 1905

Fovizmin kurucularından Henri Matisse'in en ünlü tablolarından Madame Matisse'in Portresi akımın en iyi örneklerinden biridir. Tabloda yer alan kişi Matisse'in eşi. Canlı renkleri kaynaştırmadan birbirinden ayrı bölümlerle ve formlarına uygun şekilde kullanmıştır. Kaba fırça darbeleri ve zıt renkler biçimsel olgunluğu ortaya çıkarmıştır. Canlı renkleri birbirinden ayıran kalın kontur çizgileri bulunmaktadır. Kendinden emin bir o kadar da cesur bir kadın ifadesi gördüğümüz portrede akımın özelliklerini gösterir nitelikte karşımıza çıkmaktadır.

Resim yapmamış bir kimse Matisse'in renklere hâkimiyetinin arkasında neyin bulunduğunu tam manasıyla takdir edemeyecektir. Bir resimde ya bir resmi ötekilere hakim kılarak ya da tümünü sessizleştirerek belirli bir uyumu başarmak bir dereceye kadar kolaydır. Matisse ikisini de yapmadı. Zilleri (sembal) birbirine çarpıncasına renkleri çarpıştırdı ve yarattığı etki ninni gibiydi (Berger, 2019, s.286).

Matisse için renk ve biçim önemli bir unsurdu. Form için uygun renkleri belirlemek ve o renklerin kullanım biçimi çalışmanın vazgeçilmez öğeleri arasında sayılırdı. Renkleri birbirleriyle müthiş bir denge içerisinde kullanıyor. Kpresyonistler kendi iç dünyalarına yönelmişler ve gördüklerini birebir yansıtmak yerine kendi ruhsal durumlarına göre yorumlamışlardır. Kullandıkları renkler ruhsal durumlarını yansıtır nitelikte bazen canlı, coşkulu iken bazen de daha sakin, karamsar ve koyudur. Renk cimriliğinden kaçınmışlar ve yoğun fırça darbeleri tercih etmişlerdir. Hayatı olduğu gibi betimlemekten kaçınmışlardır. İç dünyalarında yaşadıkları duyguları nesne ve figürleri deformasyona uğratarak

yansıtılmışlardır. İçsel yansıtmayı daha iyi aktarmak için renk ve çizgileri hoyratça kullanmaktan çekinmemişlerdir.

Resim 2.10: Erich Heckel, Kahverengi Adam, Galeri213, Almanya, 1912

Ekspresyonizm akımının öncülerinden olan Erich Heckel'in "Kahverengi Adam" isimli çalışmasında oturmuş bir adam görmektediriz. Serbest fırça vuruşları kullanılarak deformasyona uğramış formlarda çizgisel ritim oluşturulmuştur. Resmin merkezinde yer alan figür ve arka plan koyu tonlarda resmedilmiştir. Koyuluk ve açıklık tonlamalarla geometrik formlar oluşturularak bölümlere ayrılmıştır. Tüm bu bölünmelere rağmen resimde bütünlük dikkat çeker. Figürün ifadesinde düşünceli, karamsar bir hava sezilmektedir. Sanatçının kendi iç dünyasını figürle birlikte yansıttığını söyleyebiliriz. Ruhsal bunalımı, karamsar düşünceli havayı kullandığı renk tonları da destekler niteliktedir. Çizgi ve fırça vuruşlarındaki sertlik resmin genel duygu havasını da yansıtır.

20. yüzyılın öne çıkan sanat akımlarından biri de kübizmdir. Sanatçılar doğada gördükleri nesnelere direkt tasvir etmemişlerdir. Gördükleri nesne ve biçimleri soyutlayarak keskin hatlarla farklı formlara dönüştürmüşlerdir. Geometrik şekillerle anlatımı tercih eden kübistler ışık gölge ve perspektif gibi kavramlardan uzaklaşmışlardır. Nesnelere biçimsel varlığını değil değişmeyen formunu yansıtmaya çabasındadırlar. Hacim kübist sanatçılar için önemli bir durumda yer alıyordu. Resimsel anlamda farklı bir dil ve yorumlamaların başlangıcı olarak

sayılan Kübizm akımı resme farklı bir boyut katmışlardır. Nesneyi tek görünen boyutunun ötesinde algılamamızı ve görmemizi sağlamışlardır.

Resim 2.11: Pablo Picasso, Ağlayan Kadın, Tate Gallery, Liverpool, İngiltere, 1937

Kübizmin öncü ressamlarından Pablo Picasso'nun 1910 yılında yapmış olduğu 'Ağlayan Kadın' isimli çalışmasında Kübist tarzda bir kadın portresi görmekteyiz. Portreyi birden fazla açıdan geometrik formlarla aktarmıştır. Çaresiz, üzgün ve bir o kadar da yaşadığı acıyı hissettiğimiz portrede fırça darbelerinin sertliği ve biçimlerin keskinliği ifadenin daha sert olarak ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Kullanılan renklerin de canlı ve net olmasından kaynaklı olarak resimdeki güçlü anlatım oldukça çarpıcı görünmektedir. Gözlerdeki yaş, yüzdeki parçalanma ve kırılmalar yaşanan acıyı hissetmemize sağlar nitelikte. Perspektif kurallarını hiçe sayarak tek düze renkleri geçiş oluşturmadan kullanmıştır. Sanatçının çoğu eserinde olduğu gibi bu çalışması da kişisel anlatımının bir parçasıdır.

20. yüzyılın başlarında Dada başlamıştır. Savaşın yıkıcı etkisine, geleneksel değerlere, her türlü dil ve estetik kurallara başkaldırı niteliğindedir. Zürih'te Tristan Tzara'nın manifestosuyla başlayan bu hareket kısa sürede dünyada yankı uyandırmıştır. Dada sanatçıları oluşturulmuş düzeni yıkmak, kendi düşünce ve duygularını ifade edebilmek için rastlantısallık ve doğaçlamaya yönelmişlerdir. Sanatın ifade diline yön veren sanatçılar farklı teknikler kullanmışlardır. Kolaj ve asambalaj en etkin kullandıkları tekniklerdir. Eleştirel düşüncelerini

sanatla ifade eden sanatçıların eserleri gören her kişide farklı bir anlama bürünebilirdi. Algılama ve yorumda kişisel söz konusudur. Oluşturdukları bu hareket sanata farklı bir tanımlama getirmiş ve sanatçının yaratıcılığında sınırsız bir yol çizmiştir.

1918 tarihli “Dada Manifestosu”nu kaleme alan Tristan Tzara’ya göre Dada, “Bir protestodur; yıkıcı bir eylemdir. Mantığın yerle bir edilmesidir; işte Dada budur. Belleğin, arkeolojinin, geleceğin yıkımıdır. Dada özgürlüktür. Çarpışan renklerin, zıtlıkların birliğinin, grotesk şeylerin, tutarsızlıkların ifadesi; kısacası yaşamın kendisidir...” (Antmen, 2021, s.122).

Dada akımının etkin sanatçılarından Jean Arp kolaj tekniğini hazır nesne ile rastlantısal kompozisyon kullanarak oluşturmuştur. Üst üste renkli tahta parçalarından oluşturduğu Tristan Tzara kabartma portresidir. Doğalcılığın önemli olduğu Dada akımından hareketle portreyi oluşturmada doğal tahta parçalarını renklendirip yeni bir boyut getirerek oluşturmuştur. Portreyi basite indirgeyerek portrenin asıl benzerliğinin bu hali olduğunu savunur. Önemli olan detaylar değil ana parçaların doğru aktarımıdır.

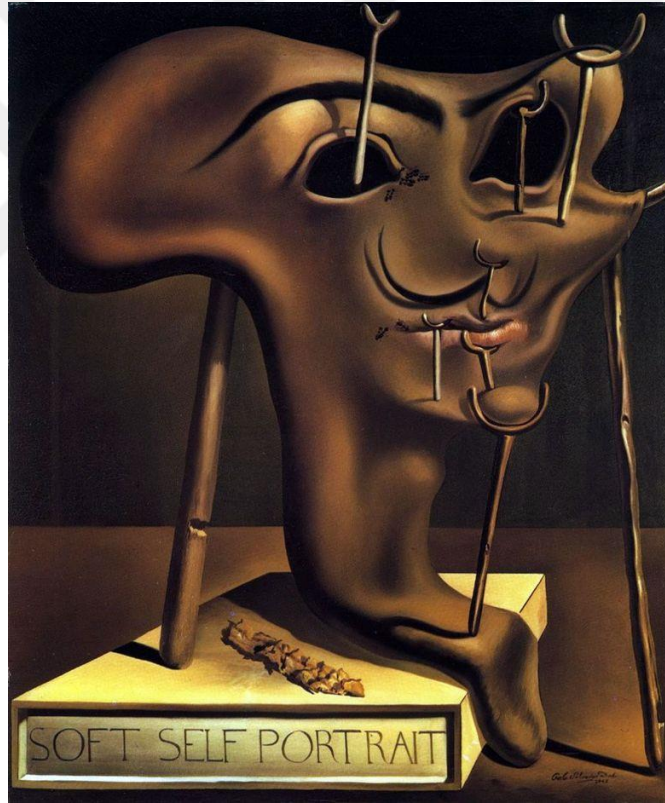
Resim 2.12: Jean Arp, Tristan Tzara'nın portresi, 1916, Kunsthaus Zürich, Zürich

Sanat dalları ya da akımlar geçmişten bugüne hep iç içe bir oluşum gerçekleştirmişlerdir. Bütün akımlarda kendinden başka diğer akımları barındıran özellikler mutlaka görebiliriz. Sürrealizm dediğimiz zaman da Dadaya dokunmadan geçemeyeceğiz. Çünkü Sürrealizm bir nevi Dadanın küllerinden doğan bir akımdır. Dada ile benzer yanlarının olmasının yanı sıra farklı özellikleri de bulunmaktadır. Dadanın bilinçli amaçsızlığının yanında sürrealizmde

bilinçli bir işlevsellik söz konusuydu. Sürrealizmi Dadadan ayıran önemli bir özellik düşselliktir.

Sürrealist sanatçılar bu düşsel gerçekliğe ulaşma aşamasında zihnin en özgür düşünebileceği zamanı önemsiyorlardı. Bunun için bazı sürrealistler uykuyla uyanıklık arasındaki sürecin zihnin en yaratıcı olduğu an olarak dile getiriyorlardı. Bazen de uyuşturucu madde kullanmak, alkol almak gibi zihni rahatlatıcı malzemeler kullanarak bir çeşit trans aşamasında yaratıcılıklarının açığa çıktıklarını savunuyorlardı. Sürrealist sanatçılar kolaj tekniğinin yanı sıra frotaj, otomatik desen, dekalkomani gibi farklı teknikleri de kullanmışlardır.

Sürrealist sanatçıların amacı bilinçaltı dünyalarını ortaya çıkarmaktır. Bu süreçte çalışmalarındaki anlatım önemli bir rol oynamıştır. İnsanın yaşadığı tüm ruhsal durumların temeline inmek ve bu hissiyatı yansıtmak istemişlerdir.

Resim 2.13: Salvador Dali, Yumuşak Oto-Portre, 1941

Sürrealizm denince akla ilk gelen ressamlardan biri de Salvador Dalí'dir. Hem yaşamı, hem sanatıyla her zaman adından söz ettiren Dalí, her zaman insanların ilgisini çeken bir konumda olmuştur. Dalí düşsel imgeleri kullanarak oluşturduğu oto-portrede çubukların portreyi düşmemesi için destek konumunda yerleştirmiştir. Akıp giden zaman kavramını yüzün hatlarının oluşturduğu eriyen form etkisiyle vermiştir. Geçen zaman içerisinde ifadenin ve ya

duygunun yok olup gitmesini engellemek ister nitelikte çubukları kullanmış diyebiliriz. Dali eserlerinde realist bakış açısıyla düşsel yorumunu bir arada kullanarak gerçeğin ötesinde bir gerçeklik sunmuştur.

2.3. Çoğulcu Kimlik ve Portre

Postmodernizm veya Çağdaş olarak adlandırdığımız bu dönem özellikle 1960 yılından itibaren oluşum göstermiştir. Edebiyat, felsefe, mimarlık ve güzel sanatlar gibi alanlarda değişim ve gelişim içerisinde olan sanatçılar çağın gerektirdiği teknolojik imkânları da kullanarak sanata yeni bir yön oluşturmuşlardır. Teknolojik imkânların sanatta kullanılmasıyla eserlerin kopyalanması ve çoğaltılmasıyla ivme kazanmıştır. Bu ivme yeni sanat akımlarının ortaya çıkmasının yanı sıra hızlı bir tüketimi de beraberinde getirmiştir. Sanat eserlerinin kısa ömürlü olmaları, hızlı üretimi gerektirirken her üretimde yeni bir teknik, yeni bir bakış açısı ve yeni malzemeler ortaya çıkmıştır.

Pop art sanat akımının öncü isimlerinden Andy Warhol günlük hayatta kullanılan nesnelere, ünlü kişilerin yüzlerini sanat eserlerinde ifade aracı olarak kullanmıştır. Baskı tekniğiyle çoğaltarak oluşturduğu eserleri tüketim toplumuna eleştiri niteliğinde paylaşmıştır. Canlı renklerden oluşan birbirinin benzeri çoklu resim gruplarıyla sanat dünyasına yeni bir imge kazandırmıştır. Etrafında gördüğü her nesne onun için bir sanat eseri olabilirdi.

Resim 2.14: Andy Warhol, Marilyn Monroe Pembe, 1967, Museum of Modern Art, New York.

Pembe Marilyn Monroe ismini verdiği çalışmasında canlı renklerin hakim olduğunu görüyoruz. Monroe'nun en bilinen fotoğrafını kullanarak dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Bu fotoğraf farklı renklerden oluşan aynı resimlerle çoğaltılarak birlikte sunulmuştur. Warhol resimlerinde sadeliği tercih etmiştir. alışmalarında renkleri tek tek ve canlı dikkat çekici renkler tercih etmiş, kaynaştırma veya geçiş söz konusu olmamıştır.

“İzlenen biri olmak istiyordu (ki, bunu başarmıştı), ancak en az o kadar da izleyen ve kaydeden biriydi. İletişim araçlarından verilen her türlü Őeye antenlerini açık tutuyor, kopyalıyor, kk değişikliklerle yüzlerce kez yeniden basıyor; özetle her Şeyi sanata çevirmeye çalışıyordu (Yılmaz, 2013, s.258).”

Pop arttan sonra akımın devamı olarak nitelendirilen konunun birebir tuvale yansıtılmasıyla oluşturulan sanat akımı Fotogerekilik olarak adlandırılmaktadır. Popüler kültür ögelerinin içerikte kullanılması dikkat çeken özelliklerindedir. Fotogereki sanatlar gündelik hayattan alınan anlık görüntüyü fotografik araç kullanarak kğda ya da tuvale aktarmaktadırlar. Çalışmalarda fotoğrafın kullanılması gerçekçilik düzeyini artırmıştır. Sanatların amacı gerçekliği aktarmak değil objektife yansıyan fotoğraf gerçekliğini yansıtmasıdır. alışmalarında herhangi bir yorum katmadan olduğu gibi aktarmaktadırlar. Fotogereki yaklaşımla gerçekçilik akımı aynı gibi görünse de farklı anlatımlar barındırmaktadır. nceki dönemlerde her detayı işlenmiş, gerçeğe yakın çalışmalar yer alırken fotogerçekçi çalışmalarda önemli olan gerçekçiliğin detayları değil fotoğrafın oluşturduğu nesnel bakış açısının yansıtılmasıdır.

Resim 2.15: Chuck Close, Cindy, 2006

Chuck Close fotogerçekçi sanatçılar arasında dikkat çeken isimlerden biridir. Vesikalık fotoğraf tadında çok büyük ebatlardan oluşan portre çalışmalarıyla tanınmaktadır. Çalışmalarında fotoğrafı kareleme veya yansıtma yöntemini kullanarak büyüterek aktarmıştır. İlk başlarda siyah beyaz olarak çalışan sanatçı sonraki yıllarda renkli çalışmalara da yer vermiştir. Yüzdeki leke ve çizgiler ayrıntılı bir şekilde işlenmiş. Sanatçının kendi yorumunun dışında oluşan, bakışlardaki donukluğa rağmen anlamlı bir ifade yer almıştır.

1960'larda ortaya çıkan Kavramsal Sanat söylemi sanatın geleneksel malzeme ve olgusundan uzaklaştığı ve sanat eserinin metalaşmaktan kurtarılmayı amaçlayarak sanatın düşünsel bir süreç olduğunu savunmuştur. Sanatın ifade diline farklı bir yön oluşturan Kavramsal Sanatta sanatçı resim yapmak için fikir üretmiyor, fikrini ortaya koymak için uygun malzemeler kullanarak kendini ifade ediyor. Sanatçılar alışlagelmiş malzemeler dışında her türlü nesneyi ifade aracı olarak kullanmaktadır. Fikir sanatı olarak da adlandırabileceğimiz Kavramsal Sanatta önemli olan kavramdır. Estetik olgu, nesne ve biçim geri planda kalır.

Resim 2.16: Bruce Nauman, Bir Çeşme Olarak Otoportre, 1966, Castelli Galerisi, New York

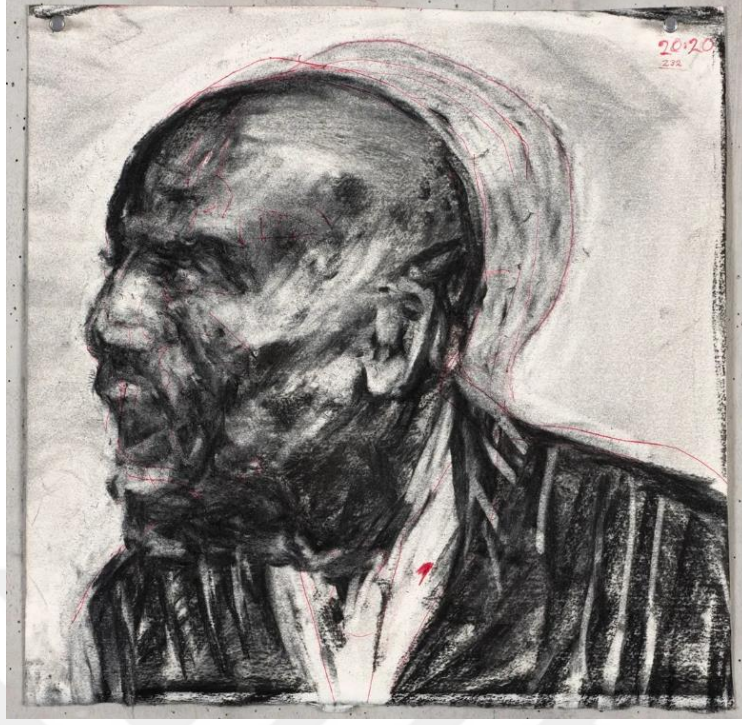
1966 yılında ağızından su fişkıran 'Bir Çeşme Olarak Otoportre' isimli çalışması bir fotoğraf olarak karşımıza çıkmaktadır. Fotoğrafın özellikle çağdaş sanattaki konumu oldukça önemlidir. Sanat eseri artık biricik değildir, çoğaltılabilir, farklı sanatçılar tarafından tekrar yorumlanabilir. Nauman, Duchamp'a gönderme niteliğinde oluşturduğu çalışmasında sanatçının eserlerini çeşme gibi akıtacak bir nesne olmadığını vurgulamak istemiş ve bu durumu eleştirmiştir.

Çalışmalarında fotoğraftan yararlanan sanatçılardan Gerhard Richter, soyut ve figüratif çalışmalarıyla tanınmaktadır. Fotoğraf üzerinde çeşitli biçimlerde oynama yapan sanatçı fotoğrafı daha bulanık bir şekilde aktarmıştır. Fotoğraf netliğini azaltarak farklı ve dikkat çekici bir üslup denemiştir. Farklı anlatım biçimine sahip olan sanatçı bulunduğu dönemin teknolojik özelliklerinden de yararlanmıştır. Tüm bunların yanı sıra yaşadığı dönemin izlerini de yine çalışmalarında görmekteyiz.

Resim 2.17: Gerhard Richter, Okuma, 1994

Okuma isimli portresinde profilden bir kadın figürü görmekteyiz. Elinde bulunan dergiyi okuyan kadının saçları toplanmış ve bu sayede yüzü daha net görülmüştür. Üzerinde koyu renk bir kıyafet bulunan modelde arka planda da koyu bir ton seçilmiş. Bu koyulukları net bir şekilde kesen beyaz bir ışık modelin saçında ve boynunda yer almış. Sakinliği hissettiğimiz portrede modelin ruh hali de aynı sakinlikte yansımaktadır bize. Elindeki dergiye odaklanmış ve dikkatli bir şekilde okuma yapmaktadır.

Resim 2.18: William Kentridge, 'Diğer Yüzler' İçin Çizim, 2011, The Broad Galery.

Baskı resimleri, animasyon filmleri ve çizimleriyle tanınan William Kentridge kendine özgü yorumlama tarzıyla dikkat çekmiştir. Resimlerinde çizgilerinin yanlış olması üzerine kağıt değiştirmek yerine aynı kağıt üzerinde silme ve düzeltmeyle ilerlemektedir. Sanatçıya göre her çizginin kendine ait bir yolu ve öyküsü olduğu. Çizgiler silinse bile kağıtta bıraktığı etki çalışmayı farklı bir boyuta sürüklemiştir. Örnek resimde gördüğümüz portre çalışmasında sol profilden bir erkek portresi görmekteyiz. Portredeki insan sesini duyurmak istercesine bağırır şekilde ağzı açık resmedilmiştir. Lekeseli etkiler portredeki ifadeyi daha güçlü bir şekilde yansıtmıştır.

3. BÖLÜM

KİŞİSEL ANLATILAR BAĞLAMINDA PORTRE ve İFADE

Sanat her dönemde farklı anlatımlar ve yorumlamalar ile hem sanatçı hem de eser hakkında bilgiler sunmaktadır. Eserin oluşum sürecinde düşünce, yaşantı ve duygu durumları resim üzerinden yansıtılmaktadır. Her sanatçı kendi yaşantısı üzerinden resimlerini oluşturmaktadır.

3.1. Bir Zamansızlık Okuması Olarak Kişisel Anlatılar ve İfade

Sanatın tarihsel süreci içerisinde kişisel anlatıları sanatçı eserlerinde farklı unsurlarla görülmektedir. Her sanatçı kendi yaşantısı üzerinden yola çıkarak kendi yorumuyla çalışmalarını ortaya koymaktadır. Sanatçı bulunduğu dönemin sosyal ve kültürel tüm özelliklerinden etkilenmektedir. Bu etkilenmeyi kendi duygu ve düşünceleriyle birleştirerek çalışmalarına aktarır. İçsel dünyanın dışa aktarımında ifadeci bir yaklaşım bulunmaktadır. İfade dili her sanatçıda farklı bir anlatımla ortaya çıkmakta, her türlü yaşantısal kavramlar ifadenin aktarımında önemli bir rol oynamaktadır. Yaşantısallığın yanı sıra her dönemin kendine özgü bir anlatım dili bulunmaktadır. Portreler dönemsel olarak hem sanatçının yaşantısını hem dönemin sanatsal özelliklerini barındırarak ortaya çıkmaktadır.

Portre çalışmaları sanatçının içsel dünyasını yansıtan, dönemin özelliklerini aktaran ve geleceğe aktarılmasını sağlayan sanatsal bir ifade dilidir. Sanat tarih sürecinde birçok özelliği barındıran portreler geçmişin kültürel, sosyal ve sanatsal özelliklerin günümüze aktarılmasını sağlamıştır. Sanatçı portre çalışmasında kişinin fiziksel özelliğinin aktarımının yanında ruhsal durumunu da tuvale yansıtmıştır. Sanat eseri olanı yansıtmamanın ötesinde bir duruma evrilmiştir. Sanatçı portreyi olduğu gibi aktarmanın yanında kendi yorumunu da resmine yansıtmıştır. Bu durumda portreyi hem fiziksel hem de ruhsal olarak bütünsel bir dille ele almak çok daha doğru olacaktır.

Sanat eserlerinin birçoğu kendi içerisinde ifadeci bir anlatım barındırır. Ancak portrede ifade diğer sanat eserlerine göre daha farklı bir öneme sahiptir. Çünkü burada anlatımın en temel ögesi yüz resmin içerisinde yer almaktadır. Yüz ifadesinde gözler, kafanın duruşu, saçlar ve dudak anlatımın direkt parçalarıdır. Özellikle gözler, bakışlar ifadeyi en iyi biçimde yansıtan araçlardır. Modelin iç dünyasını dışa aktarmada duyguların yansıtılmasında gözler büyük önem arz etmektedir. Çoğu zaman bakışlar sözün yerini alır ve birçok kelimeyi sözsüz olarak bize aktarmaktadır. Özellikle birbirini tanıyan insanların sıkça kullandığı bir durumdur göz ile iletişim. Sanatçı ve model için de birbirini iyi tanımak bir nevi kolay anlaşma ve aktarma sağlayacaktır. Sanatçı modelini hangi ölçüde tanırsa ifadeyi yansıtmaya o kadar güçlü olacaktır. Model için de sanatçı karşısındaki rahatlığı aynı etkiyi oluşturacaktır.

Sanatçı modelini tuvale aktarıırken kendi iç dünyasını da yansıtmaktadır. Söz konusu olan içsel dünyanın yansıtılması hem model hem de sanatçı için geçerlidir. Sanatçı baktığı modelde gördüğü duygu ve düşünceyi kendi bakış açısıyla yorumlayarak ortaya koymaktadır. İfadenin farklılaşmasında duyguların yanı sıra düşünceler de yer almaktadır. Düşüncelerin çeşitliliği ifadeyi biçimsel olarak zengin kılmaktadır. Çeşitli duygu ve düşünceler farklı biçimlerin ortaya çıkmasına katkı sağlar. Vurgulanmak istenen düşünce ya da duygu sanatçının içsel ifade diliyle şekillenir. Sanatçının yaşadığı toplumda etkilendiği olaylar ve duygular belleğinde yer edinmektedir.

Resim 3.1: Van Gogh, *Kulağı sargılı otoportre* , 1889. T.ü.y.b, 60 × 49 cm. Londra: Courtauld Galerisi.

20. yüzyılın en çok tanınan ressamlarından Van Gogh empresyonizmin öncüsü olarak tanınmaktadır. Kendine özgü fırça kullanımıyla ışık ve renk kullanımında oldukça yaratıcı bir tarza imza atmıştır. Puantilizm tekniğini kullanmayı tercih eden sanatçı çoğunlukla çizgisel tarzda resimler yapmıştır. Fırça darbeleriyle hem renkleri birbirinden ayırmış hem de bu çizgisellikte bir bütün olarak görünmesini sağlamıştır. Sanat hayatında ortaya koyduğu resimlerin çoğunluğu portrelerden ve özellikle otoportrelerden oluşmaktadır. Kendi portresini sürekli farklı açılardan resmeden sanatçı yaşadığı ruhsal durumları portrelerle ifade etmiştir. Hüzün, acı ve melankoli kokan resimlerinde kullandığı renkler bu duyguların tam tersi gibi oldukça canlı ve parlak şekilde yansıtılmıştır. Mavinin sarının coşkulu kullanımı her resimde

farklı bir heyecan katmıştır. Yalnız ve hüzünlü bir hayat süren Van Gogh, resimleriyle bu hüznü ve yalnızlığı ortaya çıkarmıştır. Kendi iç dünyasında yaşadığı ruhsal durumların birer fotoğrafı niteliğinde oluşturduğu portrelerinde hüznü ve yalnızlık ağır basmaktadır. Her resminde kendi hayatında hissettiği duyguları aktarmaktadır aslında.

Sanatçının 'Kulağı Sargılı Otoportresi'nde yaşadığı ruhsal bir durum sonrası kulağını kesmesini resmetmiştir. Bu resimde de hayatının nasıl bir duygu yoğunluğu içerisinde olduğunu anlamak mümkün aslında. Arka planda çalışma sehпасı, duvarda asılı bir tablo ve sağ tarafta kapısının bir bölümü bulunmaktadır. Kendi yaşam alanıyla birlikte yaptığı resminde bulunduğu ortamı da aktararak hayatından ipuçları sunmaktadır bizlere. Yüzünde hüzünlü bir ifadenin yer aldığı çok net olarak hissedilmektedir. Kullandığı renkler canlı ve fırça darbeleri oldukça belirgin işlenmiştir. Sanatçı, kendi kişisel anlatımında hem hayatını hem duygularını aktarmaktadır.

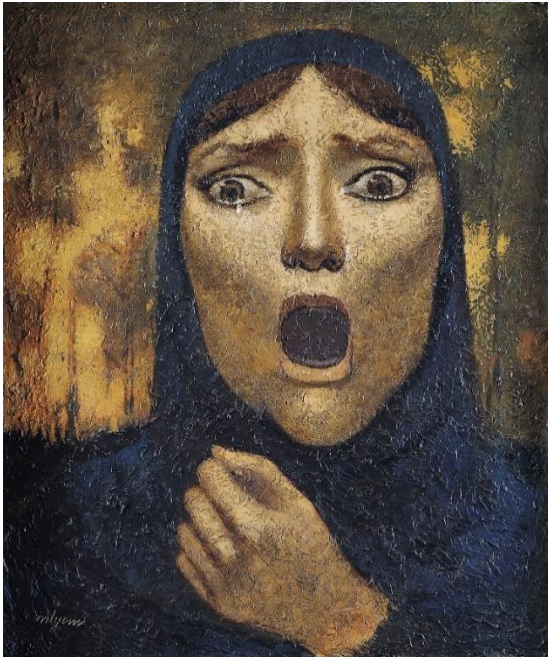

Resim 3.2: Şiblizade Ahmed, Gül Koklayan Fatih, 1480, Minyatür, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi.

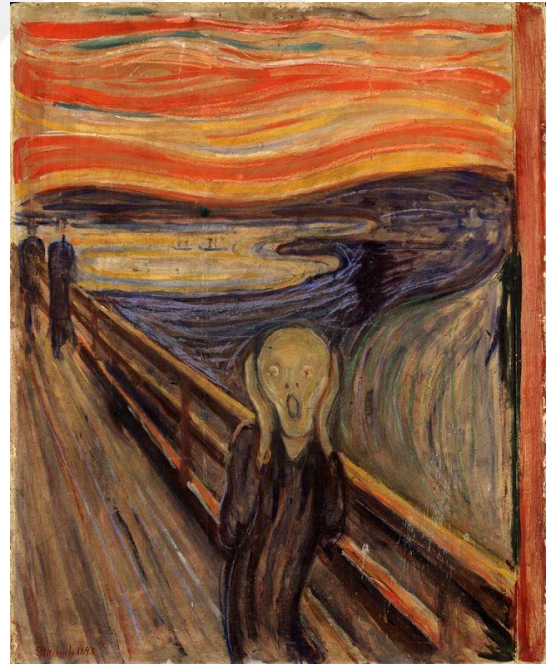
Portre her dönemde olduğu gibi Osmanlı döneminde de güç ve hakimiyetin sembollerinden biri olmuştur. "Bu dönemde, Avrupa'da kralların neye benzedikleri bilinsin diye portrelerini yaptırmaları ve yabancı saraylara hediye göndermeleri yaygın bir uygulamaydı. Şiblizade'ye atfedilen bu Fatih portresi, minyatürde portrenin konu edildiği örneklerdendir (Doğanay,

2015, s. 14).” Portre her çağda ya da dönemde kişinin yıllar sonrasında varlığını bildirmesi açısından önemli bir türdü.

Fatih Sultan Mehmet sanata ve eğitime verdiği önemle tanınan bir padişah'tır. Onun 'Ben bir devlet kuracağım, surlarını sanatla öreceğim sözü' sanata verdiği önemin en büyük kanıtlarındandır. Hem sanata hem sanatçıya verdiği önemle tanınan Fatih Sultan Mehmet sarayında sanatçıları ağırlar onlara resim yaptırır ve resim yeteneği olduğu için kendi de resim çalışmalarına katılırdı. Fatih portresi ¾ profil portre ve tam boy olarak resmedilmiştir. Yere bağdaş kurmuş bir şekilde tasvir edilen padişahın bu oturuşuyla mütevazı kimliği yansıtılmıştır. Başında sarığı, üzerinde mavi kaftanı bulunmaktadır. Sol elinde tuttuğu beyaz mendille ince ruhlu kişiliğine bir gönderme yapılmıştır. Mendil Osmanlı döneminde birçok anlamda kullanılmaktaydı. Bir dönem hatıra mendili olarak üzerine önemli olaylar ya da tarihler işlenerek birer belge niteliğinde hatıra olarak hediye edilebilirken, başka bir durumda bir aşkın itirafı ya da göstergesi olarak kullanılmıştır. Sağ elinde kokladığı gül en sevdiği çiçek olarak yorumlanabilir. Bir diğer seçenekte Hz. Muhammed'in simge çiçeği olarak varsayılan gülün Fatih'in peygamber sevgisine ya da inancını ön plana koymasını olarak yorumlanabilir.

Resim 3.3: Nuri İyem, Çıglık, 45x54.5, D.ü.y.

Resim 3.4: Edvard Munch - Çıglık, 1893. Tahtada tempera ve mum boya, 91 x 73,5 cm. Ulusal Sanat, Mimarlık ve Tasarım Müzesi, Oslo, Norveç

Türk resim sanatının toplumsal gerçekçi sanat anlayışını savunan ressamardan Nuri İyem Anadolu hayatını konu edinmesiyle anılmaktadır. Eserlerinde toplumsal sorunları gerçekçi figüratif bir anlayışla dile getirmiştir. Köy hayatının zorlukları, toplumsal sorunlar, göç ve köylü kadınları resimlerinin başlıca konularındandır. Özellikle kadın figürleriyle dikkat çeken sanatçı Anadolu'yu kadınla bağdaştırmış ve tüm anlatmak istedikleri duygu ve düşüncüyü bize kadın figürleriyle aktarmıştır. Portrelerini kendi üslubuyla oluşturduğu heykelsi bir formla yapmıştır. Kadınların yüzlerinde kimi zaman acı, dehşet, öfke yer alırken kimi zaman da sevgi, şefkat, utangaç bir ifade bulunmaktaydı. Figürlerde özellikle göz detayı dikkat çekmektedir. Gözler olması gerekenden daha iri bir şekilde resmedilmiştir. Sanatçının gözleri bu şekilde ön plana çıkarmasındaki sebeplerden biri ablası olduğu söylenmektedir. Ablasını erken yaşta kaybeden İyem, ablasına olan bağlılığından ötürü bu kayıp onu derinden etkilemiştir. Bütün kadınlarda ablasının gözlerini işlediği bilinmektedir. Resimlerinde kadın portreleri tüm zorluklar karşısında dimdik ve güçlü bir şekilde yer almıştır.

Çığlık isimli tablosunda yine bir Anadolu kadın portresini görmekteyiz. Lacivert başörtüsüyle çığlık atan kadın figürü sol elini çenesine doğru kaldırmıştır. Arka planda kahverengi lekelerden oluşturduğu duvarı ara ara sarı renklerle oluşturmuştur. Heykelimsi sert yüz hatları kadının ifadesini güçlendirmiştir. Figürün çığlığı belki bir acı belki de bir yardım çığlığıdır. Yaşadığı acı ya da korku ifadesi oldukça güçlü bir şekilde bize ulaşmaktadır. Sürmeli büyümüş gözleri, kaşlarında oluşan ani duygunun şekli, yüzündeki koyu gölgeler ile arka plan ve başörtüsündeki gölgelerin birleşimi, sol elinin bulunduğu konum anlık bir duygunun ve yaşanan korku ya da felaketin bir bütünleyicisi olarak yansımıştır.

Ekspresyonizmin öncülerinden Edvard Munch'ın "Çığlık" isimli tablosu sanatçının ruhsal durumunun bir yansımasıdır. Munch Çığlık tablosunun ortaya çıkış sürecini kişisel bir anın canlandırılması olarak yorumlamaktadır. Bir yürüyüş esnasında doğadan bir çığlık hissettiğini ve bu çığlıkla birlikte korku, dehşet gibi ürpertici duygulara kapıldığını dile getirerek resmini oluşturmuştur. Sarı, kırmızı ve turuncu tonların oluşturduğu gökyüzünde renkler yatay geçişlerle oluşturulmuştur. Hemen aşağısında mavi tonlarına yer veren sanatçı sıcak renklerden soğuk renklere hızlı bir geçiş oluşturmuştur. Resmin ortasına diyagonal yerleştirilmiş köprü ile perspektif oluşturulmuştur. Resmin merkezine yerleştirilen çığlık atan figür resmin geneliyle uyumlu bir formda en yalın halde oluşturulmuştur. Resmin genelinde detaylara yer verilmemesine rağmen aktarım ve anlatım oldukça güçlü olarak hissettirilmiştir.

Her iki resimde de hissedilen duygunun muhteşem bir yansıması mevcuttur. Farklı tarzda ele alınmış olsalar da mesajın aktarımı ve ifade iki resimde de oldukça güçlü olarak ortaya konmuştur. Korkunun, acının ve hissedilen duygunun dışı vurumu olan çığlık isimli eserler sanatçıların iç dünyasını resme dönüşmüş halidir.

Resim 3.5: Frida Kahlo, Diken Kolye ve Sinek kuşları ile otoportresi, 1943, Nikolas Muray Koleksiyonu, Harry Ransom Center, Teksas Üniversitesi, Austin

20. yüzyılın Meksikalı sürrealist ressamı Frida Kahlo resimlerini düşsel öğelerle ifade etmektedir. Sürrealist olarak anılsa da kendisi bunu kabul etmez, kendi hayatının gerçeklerini yansıttığını dile getirir. Resimlerinde hayatını, Meksika kültürünü, aşkını ve acısını konu edinmiştir. Oto portreleriyle tanınan sanatçı hayatını ve duygularını kendi portreleri üzerinden aktarmıştır. Yaşamı zorluklar içinde geçen Kahlo genç yaşta geçirdiği bir kaza sonucu uzun süre yatağa bağımlı halde yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır. Bu süre zarfında yatağının bulunduğu tavana bir ayna yerleştirerek kendi portresini çalışmıştır. Aynada gördüğü kişiyi görmek istediği kişi olarak yorumlamıştır. Yaşamı oldukça zor bir şekilde geçse de güçlü kişiliği tüm zorlukların üstesinden gelmiş, acı ve hüznü dolu hayatındaki dik duruşu birçok kişiye örnek olmuştur.

Otoportrelerinde yaşadığı kültürün izlerini, zihinsel süreçlerini, hüznünü, aşkını, acısını yansıtmıştır. Ben kavramı üzerinden hayatının bilinmezlerini açığa çıkarmıştır. Otoportresinde kendini merkezde tam karşıdan şekilde resme yerleştirmiştir. Örgülü saçları ve boynunda ağaç kökleri yer almaktadır. Sağ omzunda bir maymun ve sol omzunda kara kedi bulunmaktadır. Çoğu toplumda batıl inanca göre kara kedi uğursuzluk ve kötü bir olayın habercisi olarak yorumlanmaktadır. Köklere tutunmuş bir sinek ve saçında kelebekler bulunmaktadır. Arka planda yeşil yapraklar fonu tamamen kaplamış durumdadır. Durgun bakışları acının ya da olumsuzlukların ifadesi olarak yorumlanabilir. Boynunda kolye görünümlü ağaç kökleri ile kendi köklerinden kopmadığını, köklerine bağlılığını ifade etmektedir. Hayatında yer edinen

bir çok durum ya da olayı farklı simgelerle resmine yerleştirmiştir. Bazıları hayvan bazıları ise bir bitki olarak simgelenmiştir resimlerinde. Hikayemsi resimleriyle hayatının en ince ayrıntılarını, duygularını ifade etmektedir.

Rönesans döneminin en önemli sanatçılarından Leonardo Da Vinci sadece resim alanında değil heykel, bilim, anatomi ve müzik gibi çok farklı alanlarda göstermiş olduğu yetenekleriyle bir dahi olarak varlığını sürdürmüştür. Araştırmacı yönüyle bitmeyen merak duygusunu tatmin etmeye çalışmış ve kendini sürekli her konuda geliştirmiştir. Yaptığı araştırmalar sonucunda bir çok kişiye yol göstermiş, resme getirdiği yenilikler günümüzde birçok kişi tarafından hala kullanılmaktadır. Da vinci portrelerinde kendine has üslubuyla kişinin karakteristik özelliklerini yansıtmayı amaçlamıştır. “Leonardo, portrelerinde ve kompozisyonlarında daima ruhtan bedene, içten dışa gider, bize duyguları hareketlerin ve çehrenin diliyle, kuvvetle hissettirir. Resimde, insan ruhuna, ruhun ışığına en çok yaklaşan sanatçı Vinci’dir (Yetkin, 1966, s.8)” İnsanın duygularını hissetmede ve bu duyguları aktarmada usta bir sanatçıdır Da Vinci. Resimlerini uzun süreli devam ettiren sanatçı detaycı kimliğiyle de ön plana çıkmaktadır. Yaptığı resimlerin tamamlanması bazen aylar bazen yıllar sürmektedir.

Resim 3.6: Leonardo da Vinci, Mona Lisa, 1503-1506 dolayları, Ahşap üzerine yağlı boya, 77 x 53 cm, Musée du Louvre, Paris, Fransa.

1500'lü yıllarda yapmış olduğu ve hayatının en ünlü tablosu olarak dünya tarihine geçen Mona Lisa'yı 4 yılda tamamladığı bilinmektedir. Mona Lisa üzerine çok fazla şey yazılmış, birçok araştırma yapılmıştır. Sanatçı her resminde olduğu gibi bu çalışmasında da ışığı çok etkili kullanmıştır. Hem modelde hem arka planda renk geçişlerinde sfumato tekniğinden yararlanmıştır. Mona Lisa'nın gözlerindeki anlamlı bakışları, dudakların hafif tebessümlü oluşu ve saçların duruşu ile ruhani bir güzellikle oluşturmuştur. Resme her bakıldığında farklı bir ruh halinde gibi hissettiren bakışları bize farklı anlamlar sunmaktadır. Resimde renklerin birbirleriyle uyumlu geçişleri ve modelin de arka planda uyumlu bir şekilde oluşturulduğunu görüyoruz. Üzerinde çok uzun süre çalıştığı bu resimde Da Vinci ifadeyi kaybetmeden oluşturmak için çok özenli davrandığını görmekteyiz.

Resim 3.7: Lucian Freud, Otoportre, 1985, T.ü.y.b. 55,9x55,3 cm. Özel koleksiyon

Portre çalışmalarıyla adından çokça söz ettiren Lucian Freud, özgün çalışma tarzıyla ön plana çıkmaktadır. Beden ve ruhun bir bütün olduğunu savunan Freud, bedeninin ruhu yansıttığını dile getirir. Ruhunu ön plana çıkarmak için de beden çıplaklığının vurgu yapar. Beden çıplaklığı ile ruhun yansıtıldığını söyleyebiliriz. Sigmund Freud'un torunu olarak bilinen Lucian Freud psikanaliz kuramından etkilenmiştir. Bu yüzden Portrelerinde içsel çözümlere gitmiştir. Modelini çizime geçmeden önce tanımaya çalışır ve hayatından ya da iç dünyasından yansımaları aktarır. Her portre çalışmasında aslında kendi ruhsal durumunu da aktarmayı seçmiştir.

En ünlü portrelerinden bir tanesi 1985 yılında yaptığı otoportresidir. Kendisini çıplak resmeden sanatçı büst portre şeklinde oluşturmuştur. Kullandığı fırça darbeleri figürü oldukça güçlü göstermiştir. Yüz hatlarının fırça darbelerinin keskinliği ve ışık gölge unsuruyla birleşimi sonucu ürpertici bir durum oluşturmuştur. Yüzdeki çizgiler, gözlerin korkusuz ve sorgulayıcı bakışı ifadenin yoğunluğunu artıracak düzeyde işlenmiştir. Bedeninin ruhunu yansıttığını savunan Freud, bu çalışmasında da güçlü bir ruhun varlığını bize hissettirmektedir. Bu güçlü görünen ruh yüzünde oluşturulan onlarca lekeyle birlikte yaşanmışlıkların dışa vurumu olarak da yorumlanabilir.

Resim 3.8: Roy Lichtenstein, Ağlayan Kız, 1964, Tuval üzerine manga, Milwaukee Sanat Müzesi

Pop sanatın öncü isimlerinden Roy Lichtenstein çizgi roman karakterlerinden kesitler alarak bunları büyütüp tuvale aktarmıştır. Çizgi roman ve pop art sanatını birleştirerek kendi yorumunu katmıştır. Gündelik hayatta karşımıza çıkacak kişi ya da nesnelere kullanan sanatçı çalışmalarında imza kullanmamış kendini değil çalışmayı ön planda tutmuştur. Çalışmalarında puantilizm tekniğinde olduğu gibi noktalama baskı yöntemini kullanmıştır. Her renk noktalarla oluşturulan yüzeye uygulanmıştır. Çocukları için yaptığı bir çizgi karakterden yola çıkarak oluşturduğu sanat tarzıyla kişisel yaşantısını tuvale aktarmıştır.

Ağlayan kız isimli çalışmasında gözyaşlarını silen bir kadın figürü görmekteyiz. Kadın sarı saçları ve kırmızı rujuyla dikkat çekiyor. Canlı renkleri sert kontur çizgileriyle vurgulamış figürün etkisini daha güçlü ortaya çıkarmıştır. Portrede yüz hatlarını sadeleştirmiş, detayları vurgulamaktan kaçınmıştır. Arka planı görünmeyen çalışmada kadının yüzü tüm alanı

kaplanmış olarak aktarılmıştır. Burada sadece kadına ve hissettirdiği duyguya yoğunlaşmamızı istediğinden kadını yakın planda göstermek istediğini çıkarıyoruz. Kadınların farklı duygu durumlarını sık sık çalışmalarında kullanan sanatçı oluşan bu duyguları çizgi karakter tarzıyla izleyiciye hissettirmeye çalışmıştır. Bazen hüzünlü, bazen neşeli bazen de düşünceli kadın figürlerini çalışmalarında görmekteyiz.

Resim 3.9: Cindy Sherman, "Untitled Film Still #17," 1978, gümüş jelatin baskı

Amerikalı fotoğraf sanatçısı olarak tanınan Cindy Sherman kendi fotoğraflarını çekmektedir. Farklı karakterlere bürünerek kendi fotoğrafını çeken sanatçı, toplumda kadın figürüne bakış açısına dikkat çekmek istemektedir. Feminist bir yaklaşımı benimseyen sanatçı kadının toplumdaki yerinin ve algılanış biçiminin sorgulanmasını amaçlamıştır. Büründüğü her kadın profiline duygu ve düşünce tarzını, hayata bakış açısını kendi içsel yaşantısıyla sentezleyerek yansıtmıştır. Her kadın farklı bir kimlik ve her kimlik farklı bir duygu temsili olarak yorumlanmıştır. Canlandırdığı karakterlerle farklı bir kimliğe bürünürken bir yandan da kendi kimliğiyle bütünleştirmiştir. Fotoğraflarda başka birisi gibi görünmesinin yanında kendi kimliği de yer almaktadır.

Fotoğraflarda kadın imgesinin gerçekliğinden ziyade toplumun ya da erkeklerin kadına olan bakış açıları ve yorumlarıyla canlandırmıştır. Kadınlara karşı sergilenen kalıplaşmış yaklaşımlara tepki gösteren Sherman aslında kendi düşüncesini farklı kişiler üzerinden ortaya koymak istemiştir. Kadınlara dayatılan rollerin erkek egemen bir toplumdaki kaynaklandığını dile getirerek onlara eleştirel tarzda yaklaşmaktadır. Fotoğraflarını oluşturan karakterler

toplum rollerinde yalnız, mutsuz ya da huzursuz bir şekilde yansıtılmış. Kadının içinde bulunduğu durumun memnuniyetsizliği açıkça hissettirilmiştir.

Resim 3.10: Jenny Saville, Ters, 2002-2003, T.ü.y.b. Gagosian Gallery.

Günümüz sanatçılar arasında önemli bir yere sahip olan İngiliz sanatçı Jenny Saville devasa boyutlu çalışmalarıyla tanınmaktadır. Tuvallerinde genellikle kadın figürlere yer vermektedir. Çalışmalarında yer verdiği kadınları rahatsız edici bir boyutta resmetmektedir. Çıplak kadın vücutlarında deformeler, acı çeken bir yüz, ezilmiş ya da parçalanmış et dokusu gibi formlara sıkça rastlanmaktadır. Konuları arasında ölü insanlar, cerrahi operasyona uğramış bedenler, şiddete maruz kalmış kadınlar yer almaktadır. Bu bedenlerin yansımada kadınların bilişsel ve ruhsal boyutlarını da yansıtmak istemiştir. Kadın bedenini kalıplaşmış güzellik algısından uzaklaştırmayı hedefleyen sanatçı eserlerinde kendi yüzünü ve bedenini de kullanmıştır. Sanatçının amacı insan bedenindeki kusurları olduğu gibi yansıtmak istemiştir.

Ters isimli çalışmasında sert bir zeminde yatar pozisyonda kendini resmetmiştir. Kompozisyon açısından kendini alışılmışın dışında ölçülerle ele almış. Sadece kafası ve sağ omzunun bir kısmı kompozisyona dâhil edilmiştir. Resimde şiddet görmüş, acı çeken bir kadın figürünü canlandırmıştır. Zemindeki yansımasıyla konuya vurguyu artırmıştır. Şiddetin ardından gelen çaresiz umutsuz bakışlar kadının çektiği acının göstergesi olarak yansımaktadır. Renk tonu olarak yüzün nerdeyse her yerinde özellikle dudaklarında kullandığı kan kırmızısı işkencenin başka bir göstergesi olarak sayılabilir. Kendine has üslubuyla kullandığı fırça darbeleri yüzün hatlarını belirginleştirmede ve acının hissedilmesinde oldukça

yardımcı görünmektedir. Boyayı fazla ve keskin kullanımı çalışmasına heykelsi bir görünüm vermiştir.

Resim 3.11: Marc Quinn, Self, 2006, Heykel, Ulusal Portre Galerisi, Londra (NPG)

Günümüz sanatında sanatta kullanılan malzeme sürekli bir değişim göstermekte ve sanatın anlatımı bir üründen ziyade kavrama evrilmektedir. Sanatçı zihninde tasarladığı düşünce ve olguyu gerçekleştirmek için fırça ve tuvalden ziyade farklı arayışlar ile anlatım yoluna gitmiştir. Konuya en uygun basit bir malzeme bile kavramı aktarmada sanat eserine dönüşmüştür. Kendi kanıyla yaptığı büst çalışması Marc Quinn'in en dikkat çekici eseri olarak bilinmektedir. Sanatçı kendi yüzünün kalıbını almış ve aylarca biriktirdiği kanıyla döküm yaparak büst çalışmasını tamamlamıştır. Her 5 yılda tekrar döküm yapması gereken sanatçı süreci bu şekilde ilerletmiştir. Çalışma uzun süre varlığını koruyabilmesi için özel olarak tasarlanmış soğutucu bir camekân içerisine yerleştirilmiştir.

Marc Quinn bu çalışmasıyla hem ölümü hem ölümsüzlüğü anlatmak istediğini düşündürüyor izleyenlere. İnsanın yaşam sıvısı olan kan bir büste kullanılması hayatı simgelerken, gün geçtikçe bozulması ise ölüme doğru yaklaşım olarak yorumlanabilir. Portre çalışmalarıyla benlik kavramını arayan sanatçı kendi kişisel dünyasını kendi kanıyla aktarma yolunu seçmiştir.

Resim 3.12: Kehinde Wiley, Mame Kewe Aminata Lo'nun Portresi, t.ü.y.b. 2021.

Hiperrealist çalışmalarıyla Afrika doğumlu Amerikalı portre sanatçısı Kehinde Wiley siyahi insan portreleriyle tanınmaktadır. Çalışmalarında sıradan insan portrelerini tercih eden sanatçı bu karakterleri sanat tarihinde belli figürlerin yerlerine koyarak resmetmeyi tercih etmiştir. Portrenin geçmişten günümüze varlığını düşündüğümüzde bazen bir güç bazen de kişinin varlığını sonraki kuşaklara aktaran bir belge niteliği vardır. Sanatçı siyahi insanların portrelerini yaparak ve bu portreleri gerek bakışlarıyla gerek duruşlarıyla olduklarından daha görkemli ve güçlü yansıtmıştır. Sanatçı bu yansıtmayla siyahi insanların varlığını, gücünün diğer insanlardan farklı olmadan ortaya koymak istemiştir. Kendi içsel dünyasında hissettiği ve belki de yaşantısı boyunca hep karşılaştığı bazı olumsuz durumlara bir eleştiri niteliğinde olan resimleriyle dikkat çekmiştir.

Kehinde Wiley'in çalışmalarının en ayırt edici yanlarından bir tanesi arka planda yer verdiği motifsel örüntü. Her çalışmasının fonunda birbirinden renkli motif kullanan sanatçı bu motifleri ön plandaki portreyle bütünleştirmiştir. Motifleri sadece arka planda bırakmayıp model üzerinde de motiflere yer vermiştir. Portreleri ise genellikle izleyici ile göz göze gelir şekilde kendinden emin ve güçlü bir bakışla resmetmiştir. Belki de bu bakışlar kişilerin gücünü yansıtmaktadır. Wiley bakışlarla birçok şeyi anlatmak istiyor olabilir. İzleyicinin her bakışta kendini bulması olabilir. Yakışıklı, güzel, akıllı gibi birçok iltifat kelimesini bu portrelere de kullanılmasını istemesi gibi.

Resim 3.13: Şirin Neşat, Allah'ın Kadınları Disinden Asi Sessizlik, 1994, Gladstone Gallery

Fotoğraf ve video çalışmalarıyla tanıdığımız Şirin Neşat İran asıllı Amerikalı bir ressamdır. Genellikle Ortadoğu kadınlarını konu edinen sanatçı bu kadınların toplumdaki yerlerini ve yaşadıkları sorunlara dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Sanatçı kadınların buldukları toplumun birer aynası olduğunu savunmaktadır. Bu yüzden kadınları ve hayatlarını inceleyip eserlerine aktarmak istemiştir. Kendi hayatından yola çıkan sanatçı köklerinin bulunduğu toplumda yaşamasa bile orta doğudan asla kopmadığını ve kopamayacağını resimlerinde kullandığı kültürel etkilerle aktarmıştır. Hem kadının değer görmediği bir doğu toplumunu dile getirirken hem de çağdaş yaşamdaki kadın figürünü birlikte ele almıştır. Kendisi de bir orta doğu insanı olmasının yanında çağdaş kimliğini yansıtmaktadır. Eserlerinde topluma, kadına dair kendi görüşleri oldukça açık bir şekilde anlatmıştır.

Eserlerinde çektiği fotoğraf üzerine dövme motifler ya da Farsça yazılar yer almaktadır. Resimde gördüğümüz Şirin Neşat'ın oto portresidir. Her eserinde kadın figürünün güçlü yanını yansıtmıştır. Erkek egemen bir toplumda kadının önemine dikkat çekmek için kadınların bakışları kendinden emin, başları dik bir şekilde hâkimiyet onlarda gibi yansıtmıştır. Tüm bu aktarımlarda hem kendi hem de model olarak yer alan kadının duygusal ve düşünsel dünyasını sentezlemiştir. Kadının sessiz olmadığını tam aksine susmayacağını bakışlarıyla ve merkezde duran silahla göstermiştir. Kendi susuyor ama fotoğraf sustuğundan daha çok şey anlatıyor. Genellikle fotoğraflarını siyah beyaz olarak oluşturduğu resimlerinde

hem kullandığı renklerin etkisiyle hem de nesnelerin görüntüsüyle ölüm soğukluğunu hissettirmektedir.

3.2. Kişisel Anlatılar Bağlamında Portre ve İfade

Portre her dönemde her sanatçıda farklı bir biçime dönüşmekte ve farklı anlatımlar içermektedir. Portre sanatçısı zihinsel ve ruhsal dünyasını, portresini yaptığı kişinin ifadesine yükleyerek aktarmaktadır. Her sanatçının portre resmi kendi yaşantısından izler taşımakla birlikte gerek ifadesiyle gerekse yapılaş tarzıyla farklı anlatımlar içermektedir. Sanatçıda farklı bir ifade diline dönüşen portre kavramı çok geniş kapsamda ele alınan ve hiçbir zaman etkisini yitirmeyen bir konu olmuştur. Sanatçılar farklı şekilde ele almış uygulamış olsa da bağlamları birbirinden ayrı düşünülmemiştir

Sanatçı eserlerinde toplumsal unsurlardan etkilenir ve çalışmalarının temelinde bu unsurların izleri yer almaktadır. Toplumda dil, din ve kültür gibi kavramları kendi duygu ve düşünceleriyle birleştirip bir ifadeye dönüştürerek portre üzerinden aktarmaktadır. Eserin ortaya çıkış sürecinde yaşadığı olaylar hissettiği duygular da portreye aktarılarak izleyiciye yansıtılmaktadır.

Konu kapsamında yapılmış uygulamalar üç bölümde ele alınmıştır. Birinci bölüm anonim belgenin peşinde ismiyle kimliği belirlenemeyen fotoğraflar kullanılmış ve bir ifade aracı olarak yorumlanmıştır. İkinci bölüm olarak açıklanan iç yüz çalışmalarında benlik ve aile kavramı üzerinden konu ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise bir öğretmenin kişisel yaşantısının büyük bir bölümünde yer alan öğrenciler, kişisel anlatılar olarak yorumlanmaktadır.

Portrelerde yoğunlukla kahverengi ve tonları kullanılmıştır. Bazı çalışmalarda kahverenginin yanında farklı renk gruplarına da yer verilmiştir. Akrilik ve sulu boya tekniği ile oluşturulan resimlerde fırça ve spatul ile lekeler oluşturulmuştur.

3.2.1. Anonim belgenin peşinde

Kimliği bilinmeyen çalışmaları kapsayan anonim portreler neredeyse herkesin evinde bulunan yıllanmış ve yıpranmış bir albümünün içerisinden seçilen fotoğrafların yorumlamalarından oluşmaktadır. Fotoğraflardaki kişilerin yıllar içerisinde adı unutulsa da varlığı devam eder. Ne kadar yıpranmış ve zarar görmüş olursa olsun verdiği duygu hiçbir zaman değişmez. Her birinde ayrı bir yaşantı okuduğumuz yüzlerdeki ifadeler geçen senelerin aksine etkisini yitirmemiştir. Bulduğu dönemin toplumsal bakış açısını, kültürel farklılıklarını, yaşamının zorluklarını anlamamızda bizlere birer ipucu verir niteliktedir.

Kimliği bilinmeyen kişilerin yüzlerinde sanki yıllardır onları tanıyormuşuz gibi bir ifade yer almaktadır. Tek bir anda tek bir bakışla bize birçok duygu düşünce aktarmak istemektedir. Bu fotoğrafları yorumlanırken karşımızda tanıdığımız bir yüz varmış ve yaşamının her anını biliyormuşçasına anlamaya çalışarak fotoğrafın yüzündeki ifade çözümlenmek istenmiştir.

Anlık bir görüntü de olsa duygu ve ifade açıkça hissedilmektedir. Tanımadığımız bir yüzde bile ifadenin bu denli etkili anlaşılması portre resminin kişiden, tanınmışlıktan ve zamandan bağımsızlığının göstergesidir.

Yıllarca bir kenarda unutulmuş bir albümün içinden çıkan fotoğrafların resmedilmesiyle yeniden yaşamaya başlatılmasıdır aslında anonim portrelerin tercih edilmesi. Bir belge niteliğinde kuşaklarca birbirlerine aktarılan fotoğraflar zamanla ismen ve fiziksel olarak unutulmaya başlanmıştır. Tüm tanınmamışlığa rağmen albümden çıkarılıp atılmak yerine seneler boyu saklanmıştır. Çünkü kişiler geçmişleri ile olan bağlarını onları imha ederek yok etmek istemiyorlardı. Tüm bu aktarımlar ile oluşturulan anonim portreler zamandan ve mekândan bağımsızlığın bir yorumudur. Bir isme gerek duymadan da varlığını devam ettirebileceğini, anlatmak istediğini anlatabileceğini aktarmak istenilen duygu ve düşüncenin de aktarılabilirliğini göstermektedir.

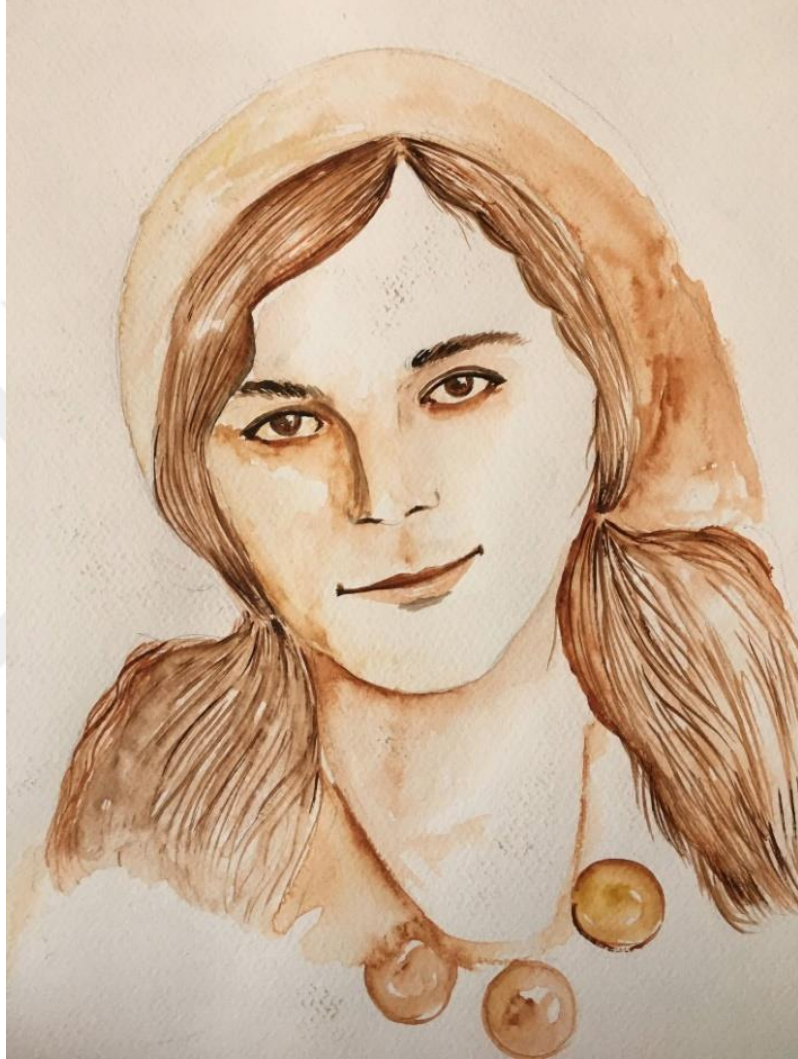
Portreler genel anlamda vesikalık fotoğraflardan seçilmiştir. Eski zamanın birer belgesi niteliğinde yer alan bu vesikalık fotoğraflardan oluşturulan resimler cepheden çalışılmıştır. İzleyici ile göz göze gelen bakışlarda ürkütücü, kasvetli bir tavır sezilmektedir.

Resim 3.14: Seher Ortakçı, Anonim 1, 35x50 cm, Tuval üzerine Akrilik boya, 2023

Bu çalışmada orta yaşlı bir kadın figürü görmekteyiz. Yaşamının her bir ayrıntısı yüzüne yansımış ve yüzünde derin bir anlam oluşturmuştur. Özellikle bakışlarındaki derinlik hayatını

özetler niteliktedir. Acı, hüznün ve sessizliğin temsili olarak yorumlayabileceğimiz bu resimde arka planda yer alan boş çerçeve ile de yalnızlık temasına vurgu yapılmıştır. Bir zamanlar yakın çevresinden tanınan bilinen bir kadının kimliksiz olarak adlandırılmasının bir yansımasıdır bu resim. Koyu tonların hakim olduğu çalışmada geçmiş zamanın vurgusu yapılmıştır. Seçilen renk tonları yine yaşamındaki karamsarlıkla özdeşleşmiş biçimde işlenmiştir.

Resim 3.15: Seher Ortakçı, Anonim 2, 35x50 Kâğıt Üzerine Suluboya

Genç bir kadın portresini gördüğümüz çalışmada başörtüsüyle saçlarının bir kısmını kapatmış bir şekilde resmedilmiştir. Hafif bir tebessüm ifadesinin yer aldığı resimde başı eğik bir şekilde nahif bir duruş sergilemiştir. Sulu boya tekniğiyle oluşturulan çalışmada kahverengi ile monokrom teknik uygulanmıştır. Hem duruş hem ifade tarzıyla utangaç genç bir kız hatta kolyesinden de yeni evlenmiş eskinin tabiriyle yeni gelin izlenimini almaktayız. Kendinden emin bakışları dudağındaki hafif tebessümle yaşantısından memnun olduğunu düşünebiliriz.

Resim 3.16: Seher Ortakçı, Anonim 3, 35x50 Kâğıt Üzerine Suluboya

Anonim 3 olarak adlandırılan resimde başörtülü genç bir kadın yer almaktadır. Cepheden portre şeklinde ele alınan çalışmada kadın merkezde vurgulanmıştır. Yine bu çalışmada da monokrom uygulanmış renk olarak gri seçilmiştir. Tonlamalar gri renk ile ve yer yer de kâğıdın kendi rengi kullanılarak boşluklar oluşturulmuştur. Gözlerindeki masumiyetin yanı sıra içinde bulunduğu duruma anlam veremeyen bakışları ile küçük yaşına rağmen büyük sorumlulukların göstergesidir. Anadolu yaşamının özellikle köyde yaşamını sürdüren bir kadın için yaşının büyük ya da küçük olması fark etmiyor yaşından büyük sorumluluklar yüklenebiliyor. Bu kadın portresinde de bu ağırlığı ifadesinden anlayabiliyoruz.

Resim 3.17: Seher Ortakçı, Anonim 4, 35x50 Kâğıt Üzerine Suluboya

Anonim 4 çalışmasında yaşlı bir kadın portresi resmedilmiştir. Yarım boy portre şeklinde kâğıda yerleştirilen çalışmada kadının omuzları düşük, başı hafif eğik olarak görünmektedir. Kadın düşük omuzlarıyla sanki yaşanmışlığının, çektiği sıkıntıların, üzüntülerinin yükünü bizlere anlatmak istemiştir. Anadolu kadınının yaşamının zorluğu bakışlarına yansımış. Hem gözlerde hem de yüzündeki çizgiler yaşamının tüm zorluğunun bir işareti gibidir. Tüm bu olumsuzluklar karşısında gözlerinde bir umut ışığı yansımaktadır. Hayata karşı olumsuz bir tutum sergilemeyen bakış yoktur gözlerinde. Sulu boya tekniğinin uygulandığı çalışmada kahverengi ve tonları kullanılmıştır. Monokrom teknikle oluşturulan çalışmada renkler dağıtılarak ve bazı yerlerde kâğıdın kendi dokusu kullanılmıştır.

Resim 3.18: Seher Ortakçı, Anonim 5, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik

Orta yaşlı bir kadın figürünün resmedildiği anonim 5 isimli çalışmada kadın figürü cepheden portre olarak ele alınmış, başında örtüsü, saçlarının bir kısmı başörtüsünden çıkmış bir şekilde resmedilmiştir. Hazır kumaş tuval çerçevesine gerdirilip fon oluşturulmuştur. Fon üzerinde portre uygulanan çalışmada kumaş deseninin görünmesi için akrilik boya daha sulu kullanılarak şeffaf bir etki oluşturulmuştur. Bazı alanlarda fırça kullanılırken bazı alanlarda da spatula kullanılmıştır. Fon için seçilen kumaş portreye uygun olması açısından özellikle tercih edilmiştir. Fazla detay işlenmeden lekelerle oluşturulan çalışmada portrenin ifadesine vurgu yapılmak istenmiştir. Mutsuz bir kadın imajı çizen modelde duyguları ifadesine yerleşmiş diyebiliriz. Bakışları mutsuzluğun simgesi olarak yansımaktadır.

Resim 3.19: Seher Ortakçı, Anonim 6, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik

Genç bir erkek figürünün yer aldığı portrede model başını hafifçe eğmiş durumda izleyiciye bakar konumdadır. Yana taranmış koyu siyah saçları, üzerinde kahverengi ceketle resmedilmiştir. Fırça ve spatula birlikte kullanılmıştır. Yüz ve saçlarda genellikle fırça, kıyafet ve arka planda spatula tercih edilmiştir. Kahverengi ve soğuk mavinin hâkim olduğu resimde açık koyu dengesini oluşturmak için açık tonlardan da yararlanılmıştır. Ön plan daha koyu ele alınırken fonda açık mavi tonu üzerinde kahverengi ve krem lekeler atılmıştır. Modelde yaşına göre daha çocuksu masum bir ifade yer almaktadır. Gençliğinin verdiği cesurluktan ziyade utangaç bir anlatım dili sezilmektedir. Saçlarının tarama şekli, duruşu ve bakışı ile kibar ve nazik bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.2. İyüz

İ yüz olarak ele aldığımız resimler aile ve otoportreyi kapsamaktadır. Her insanın en yakını ailedir. Bizi en iyi tanıyan, anlayan bizim de onları çok iyi tanıdığımız yakınlarımız. Hayatımızın her anında var olan, varlıklarıyla hayatımızın büyük bir bölümünü kaplayan hem düşüncelerimizde hem duygularımızda etkili olan aile kavramı kişisel anlatıların en temeli diyebiliriz.

Doğumdan ölüme kadar olan süreçte en çok vakit geçirilen, dolayısıyla hem kişiliğimizin hem bakış açımızın şekillenmesinde önemli bir rol oynayan aile kavramı sanat alanında önem arz etmektedir. Her insanda bu etkilenme aynı oranda değildir elbette. Kimi sanatçılar hayatının büyük bir kısmına yerleştirip onlara göre yaşamaya çalışırken kimisi de belli bir sınır çerçevesinde sürdürür ailesiyle ilişkisini. Her iki durumda da aile kişi üzerinde oldukça etkili bir iz bırakmaktadır. Bu yüzdendir ki birçok sanatçı sanat hayatı boyunca ailesini resmetmiş, onlar üzerinden anlatımlar gerçekleştirmiştir.

Resim sanatının yanında müzik, edebiyat gibi farklı sanat alanlarında da aile kavramına önem verilmiştir. Aile kavramının işlendiği besteler, kıta kıta yazılmış şiirler ya da romanlar sanat alanında sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Ailedeki kişilerin ve otoportrenin yer aldığı bu bölümde çalışmalarda akrilik boya ve sulu boya tekniği uygulanmıştır.

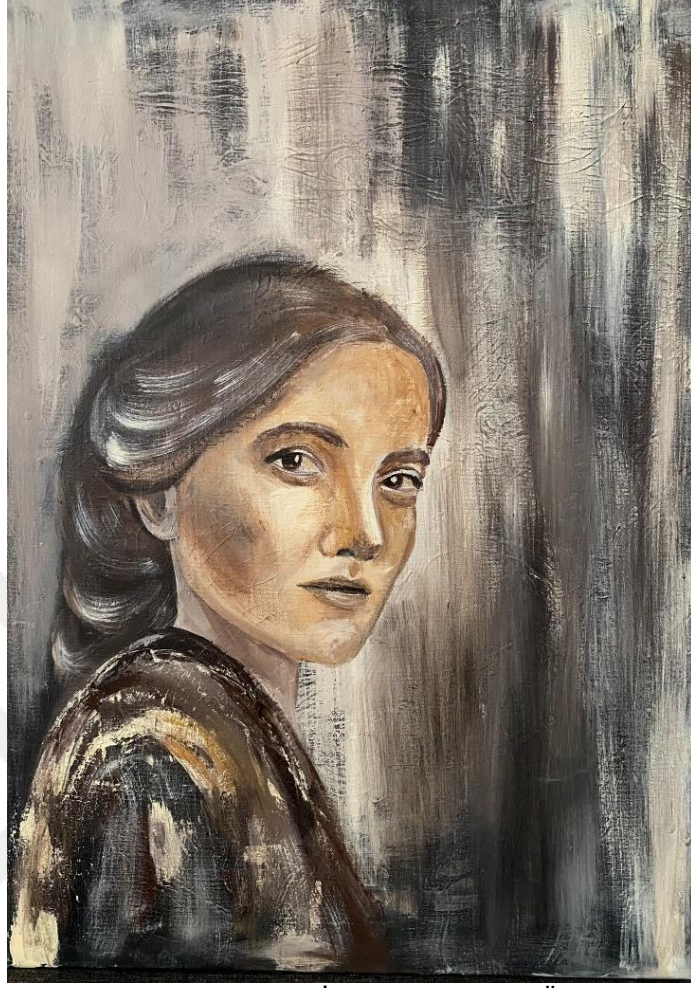
Resim 3.20: Seher Ortakçı, iç 1, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik

Kardeş imgesinin resmedildiği çalışmada figür merkezde konumlandırılmıştır. Başında bandanası ile omuzlarını açıkta bırakan bir kıyafeti bulunmaktadır. Uzun saçları omuzlarından aşağıya kadar uzanmaktadır. Akrilik boya ile oluşturulan çalışmada resmin büyük çoğunluğunda spatula kullanılmıştır. Açık bir fon üzerinde kahverengi ve mavi tonlarına yer verilmiştir. Ara ara siyah marker kalem ile çizgisellik oluşturulmuş bu sayede resme hareket katılmak istenmiştir. Resmin genelinde lekesele bir etki oluşturulmuş bazı yerlerde figure yarım bırakılarak izleyicinin tamamlaması sağlanmak istenmiştir. Çizgisel etkinin artırılması açısından bandanada renk kullanılmamış bandana kalem kullanılarak çizgisellik oluşturulmuştur. Modelin yüzünde mutlu bir ifade yer almaktadır.

Resim 3.21: Seher Ortakçı, İç 2, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik

Yine bir kardeş portresinin yer aldığı iç 2 isimli çalışmada model $\frac{3}{4}$ portre şeklinde oluşturulmuştur. Saçları tepeden toplanmış topuz şekli verilmiş ve üzerinde geniş yakalı bir kıyafet ile resmedilmiştir. Açık renk bir fon üzerine kahve tonlarıyla oluşturulan portrede koyu kırmızı ve mavi renklerle farklı etkiler verilmek istenmiştir. Spatula kullanılarak lekeler oluşturulmuş renkler denge oluşturacak şekilde farklı alanlarda uygulanmıştır. Yüzün belli bölgelerinde ten renginin yanında koyu sarı ve kahverengi ile tonlamalar yapılmıştır. Resmin bir bölümü eksik bırakılmış ve boyaları akıtma tekniği oluşturulmuştur. Kıyafette kullanılan renkler fon üzerinde de kullanılmış ve resimsel denge sağlanmak istenilmiştir. Boyalar ile oluşturulan yüzeylerde kalemle hatlar oluşturulmuş ve çizgisel bir etki oluşturulmuştur.

Resim 3.22: Seher Ortakçı, İç 3, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik

İç 3 isimli çalışma bir oto portre çalışmasıdır. Vücut olarak profilden başı çapraz bir açıyla oluşturulan çalışmada portre sola yaslı olarak konumlandırılmıştır. Saçları örgülü olarak arkadan toplanmış sağ omzunda bir şal bulunmaktadır. Kahverengi tonların ağırlıkta olduğu çalışmada siyah ve beyaz ile etkiler oluşturulmuştur. Fonda spatula ile oluşturulan lekelerin bazıları fırça ile dağıtılarak yumuşak bir geçiş sağlanmış, yine fonda ve modelde dokusal etkilere yer verilmiştir. İfadenin tanımını yapacak olursak kararlı bir bakış ismini verebiliriz. Kendinden emin bakışlarıyla bir şeyleri başarmış olmanın vermiş olduğu gururla övünen bir tavır bakışı diyebiliriz. . Kendini yansıtmaya ve yorumlama olarak tanımladığımız oto portre dış görünüşün ruhsal yansıması olarak yorumlanabilir. İfadenin kendi portresi üzerinden duygu aktarımı daha saf ve şeffaf bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Resim 3.23: Seher Ortakçı, İç 4, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik

Bir başka oto portre çalışması olan iç 4 isimli portrede profil portre olarak çalışılmıştır. Kompozisyon sağa yaslı olarak oluşturulmuş. Topuz yapılmış saçları ve omuzlarında şalı ile gündelik hayattan küçük bir an durdurulmuş ve tam o an resmedilmiş gibi bir izlenim oluşturmaktadır. Gri tonlarda bir fon üzerinde kahverengi etkilerle oluşturulan çalışmada hem fırça hem spatula birlikte kullanılmış. Lekeler kumaş ve vücudun biçimine uygun olarak oluşturulmuştur. Uzaklara doğru bakan gözleriyle bir umut ya da bir bekleyiş söz konusu olabilir. Oto portrede sanatçı kendiyi yüzleşme, iç dünyasını aktarma çabası içerisindedir. Bu resimde içsel dünyanın dışa yansımaları, benliğin sorgulanması amaçlanmıştır.

Resim 3.24: Seher Ortakçı, İç 5, 35x50 kraft kağıt üzerine akrilik

Kraft kâğıt üzerine yapılan resim bir çocuk figürünün uyuyorken oluşturulmuş resmidir. Kâğıda çapraz bir şekilde konumlandırılarak bütünsel bir kompozisyon oluşturulmuştur. Ağzında emziği ile gözleri kapalı bir şekilde uyumaktadır. Tamamı spatula ile oluşturulan resimde lekesellik üzerine durulmuştur. Detaylara girilmeden küçük ve büyük lekelerle yüzey oluşturulmuştur. Siyah ve krem rengi kullanılmış bazı bölümlerde de açık mavi renge yer verilmiştir.

Resim 3.25: Seher Ortakçı, İ 5, 35x50 kağıt üzerine sulu boya

İ 5 isimli çalışma yine ocuk figürünün bir başka portresidir. Cepheden portre şeklinde oluşturulan portrede bakışlar tamamen izleyiciye kilitlenmiş durumdadır. Sulu boya tekniğinin uygulandığı çalışmada tonlamalar dengeli bir şekilde yerleştirilmeye çalışılmıştır. Küçük bir çocuğunun masumiyetinin göstergesi niteliğinde yüzünde temiz, saf bir ifade yer almaktadır. Resmedilenle resmeden arasındaki bağın çok güçlü bir göstergesidir portre. Bu bağ sayesinde ki ifade ya da anlatım çok daha etkili çıkmaktadır ortaya. Bu yüzden resmeden kişinin hayatının birer yansımaları barınır tüm portrelerde ve o portrelerin sahip olduğu ifadelerde.

3.2.3. Dışyüz

Dış yüz bölümünde mesleği gereği öğretmen hayatının büyük bir çoğunluğunu kapsayan öğrencilere portrelerinde yer vermiştir. Gününün neredeyse tamamında birlikte vakit geçirdiği öğrencilerin günlük yaşamlarındaki duyguları ve ifadeleri aktarılmak istenmiştir.

Her öğrencide farklı bir dünya ve farklı bir duyguyla ele alınan portre çalışmalarında duruş, ifade ve renk farklılıkları yer almaktadır. Öğrencilerin kendi hayatları, o anki duygu durumu ve kişiliğine dair ipuçları resimlerde aktarılmaya çalışılmıştır. Portrede esas olan yüz ve ifadedir. İfadenin ortaya konmasında yüz şekilleri, bakışlar ve duruş önemli bir konumdur. Çalışmalarda her öğrencinin en doğal duruşları tercih edilmiştir. Çünkü bu doğal tavırlarda kişiliğe dair ipuçları barındırmaktadır.

Kompozisyonlarda modeller ifadeye dikkat çekilecek şekilde konumlandırılmıştır. Bazılarında cepheden tercih edilirken bazı öğrencilerde ise $\frac{3}{4}$ profil şeklinde resmedilmiştir. Çalışmalarda akrilik boya tekniği kullanılmış ve tuval boyutları farklı tutulmuştur.

Resim 3.26: Seher Ortakçı, Dış 1, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik

Dış 1 isimli portre bir erkek öğrenci portresidir. Tuvalin merkezine konumlandırılmış, arka planda hazır kumaş tercih edilmiştir ve portre bu kumaş üzerine oluşturulmuştur. Çalışmada farklı renk ve şekillerin oluşturduğu bir kumaş deseni seçilerek çalışmanın hareket kazanması sağlanmıştır. Portrede daha soğuk tonlar uygulanırken fondaki canlı renklerle bütünlük sağlanmıştır. Kıyafette renkler daha şeffaf bırakılarak kumaş deseni hissedilmek istenmiştir. Yukarıdan aşağıya doğru gittikçe kaybolan bir teknikle çalışmayı yarım bırakır bir hava verilmiştir. Kendinden emin ve gururlu bir ifadeye sahip portrede, figür karakteri ile oldukça uyumlu bir duruş sergilemektedir.

Resim 3.27: Seher Ortakçı, Dış 2, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik

Dış 2 isimli çalışma bir kız öğrencinin portresidir. $\frac{3}{4}$ profil portre şeklinde tuvalin sağ tarafına konumlandırılarak oluşturulmuştur. Dağınık bir topuz şeklinde toplanmış saçları ile anlık bir durumun izlenimini vermektedir. Gözleri kapalı şekilde başı aşağı doğru eğilmiştir. Omuzlarına attığı şal hafifçe omuzundan düşecek gibi durmaktadır. Farklı dokular oluşturularak hazırlanan fon üzerine portre yerleştirilmiştir. Arka plan açık tonlarda tercih edilirken portrede tam tersi koyu tonlar uygulanmıştır. Ağırlıklı olarak kahverengi tonları yer almaktadır. Spatula ve fırça ile farklı doku ve lekeler oluşturulmuş ve bu lekeler bazı yerlerde daha silik bir şekilde bırakılmıştır. Utangaç, masum ve ürkekliği hissettiğimiz portrede öğrencinin duruşu bizde bu hissiyatı oluşturmaktadır.

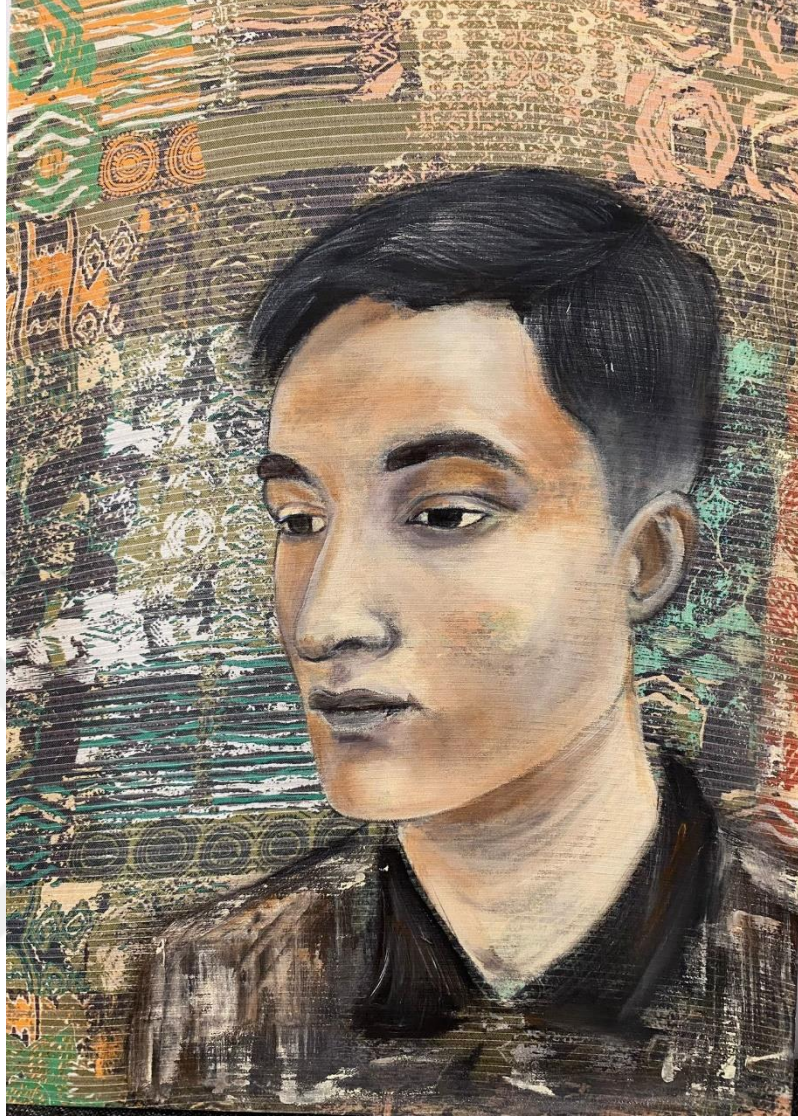
Resim 3.28: Seher Ortakçı, Dış 3, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik

Dış 3 isimli çalışmada kız öğrenci sağ tarafa yaslı bir kompozisyonla tuvale yerleştirilmiştir. Kısa koyu kahve saçlı portre $\frac{3}{4}$ portre olarak ele alınmıştır. Spatula ile tuvalin zemininde dokular oluşturulmuş aynı dokular modelin kıyafetinde de uygulanmıştır. Kahverengi ve tonlarıyla işlenen çalışmada ağır bir hava izlenimi görülmektedir. Model uzaklara doğru bakarken resmedilmiş. Bu duruş öğrencinin gelecek kaygısının dışa vurumu olarak yorumlanabilir.

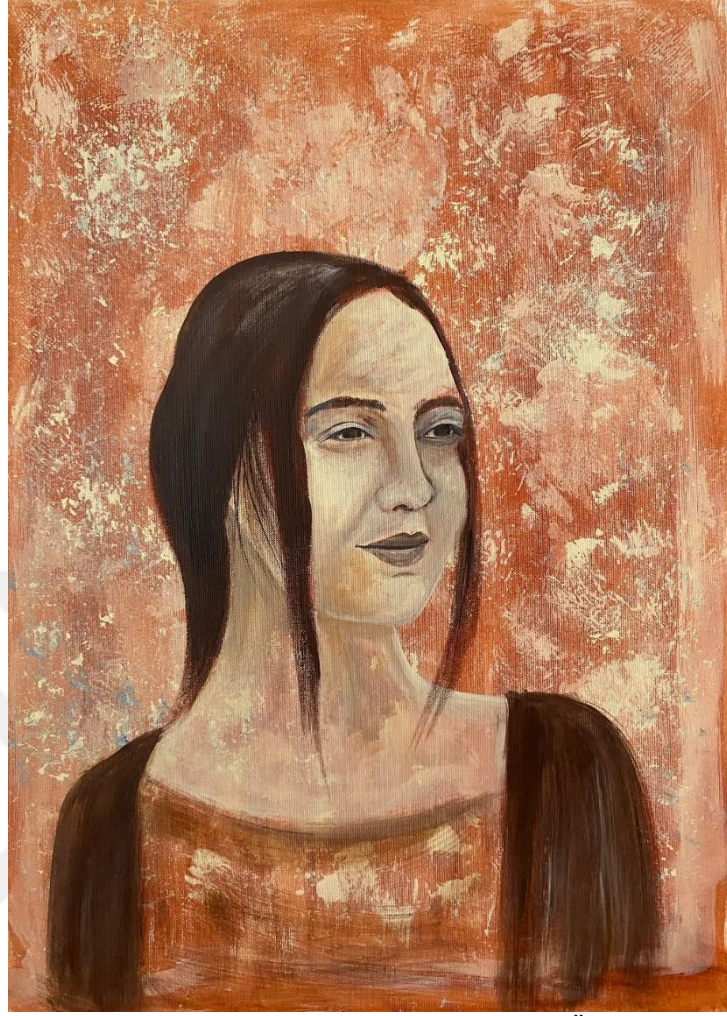
Resim 3.29: Seher Ortakçı, Dış 4, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik

Dış 4 isimli çalışmada kız öğrenci $\frac{3}{4}$ portre olarak sağa yönelik bir kompozisyonla oluşturulmuştur. Tuval hazır desenli bir kumaş ile oluşturulmuş ve portre bu desen üzerine uygulanmıştır. Model bir yerden destek alır bir pozisyonda omuzlar dik bir biçimde görünürken saçları dağınık bir şekilde enseden toplanmış olarak resmedilmiştir. Akrilik boya tekniği ile oluşturulan çalışmada boya bazı yerlerde şeffaflık oluşturacak şekilde daha sulu bir biçimde kullanılmış, formuna uygun bir şekilde fırça hareketleri oluşturulmuştur. Fonda gri zemin üzerine yeşil ve krem renkli lekelerle oluşturulmuş kumaş üzerine portrede kahverengi ve krem renklerine yer verilmiştir. Duruş ve bakışlarıyla düşünceli bir hal sezindiğimiz portrede aynı zamanda bir masumiyet duygusu da almaktayız.

Resim 3.30: Seher Ortakçı, Dış 5, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik

Tuvalin neredeyse tamamını kaplar şekilde yerleştirilen dış 5 isimli çalışma erkek öğrenci portresidir. $\frac{3}{4}$ kompozisyonla oluşturulan portrede model sola doğru bakmaktadır. Tuval hazır desenli bir kumaş ile oluşturulmuştur. Kumaş deseni çok farklı renkli ve farklı desenler barındırmaktadır. Bu desen ve renkler ile portrede farklı bir hareket oluşturmuştur. Hafif yana taranmış saçları ve temiz yüzüyle masum bir ifade yer almıştır yüzünde. Bakışları mahcup bir şekilde aşağıya doğru resmedilmiş

Resim 3.31: Seher Ortakçı, Dış 6, 50x70 Tuval Üzerine Akrilik

Dış 6 isimli çalışmada $\frac{3}{4}$ profil açıdan kız öğrenci portresi yer almaktadır. Tam merkeze yerleştirilen portrenin sol tarafında sağ tarafına oranla daha az boşluk bırakılmıştır. Saçlarının bir kısmı ense bölümüne doğru toplanmış bir kısmı yüzüne gelecek şekilde serbest bırakılmıştır. Tuvalin zemininde turuncu renk üzerine farklı renk tonlarıyla ve farklı malzemelerle dokular oluşturulmuştur. Modelin turuncu kıyafeti arka planla bütünlük oluştururken üzerindeki kahverengi hırka hem turuncu renkle bir uyum hem de modelin saç rengiyle bütünlük sağlamıştır. Portrenin yüzünde ve boynunda kullanılan ten rengi şeffaf bir şekilde oluşturulup zeminin etkisi verilmek istenmiştir. Yüzünde hafif bir tebessüm yer alan modelin gözlerinin kısıklığı mutlu bir halini oluşturmaktadır. Aynı zamanda çalışmanın genelinde kullanılan turuncu renk modelin ruh halinin sıcaklığından dolayı seçilmiştir.

Resim 3.32: Seher Ortakçı, Dış 7, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik

Dış 7 isimli çalışmada yer alan kız öğrenci portresi $\frac{3}{4}$ portre şeklinde tuvale yerleştirilmiştir. Tuvalin sol tarafına doğru yerleştirilen portre tam merkezde tuvalin neredeyse tüm alanını kaplayacak şekilde oluşturulmuştur. Omuzlarında olan saçlarının bir kısmını sağ kulağının arkasına doğru yerleştirmiştir. Modelin başı sola doğru dönük olsa da bakışları izleyicidedir. Gri zemin üzerine mavi rengin tonlarıyla lekesel bir zemin oluşturulmuştur. Kahverengi ve mavi renklerin hâkim olduğu tuvalde kuru fırça ile yumuşak geçişler oluşturulmuştur. Bu çalışmada da diğer çalışmada olduğu gibi bazı alanlarda arka plan kapatılmamış, portre ile fon bütünleştirilmiştir. Portrede sorgulayıcı tatlı sert bir bakış ve ifade yer almaktadır.

Resim 3.33: Seher Ortakçı, Dış 8, 35x50 Tuval Üzerine Akrilik

Dış 8 isimli çalışmada $\frac{3}{4}$ profilden ele alınmış bir kız öğrenci portresi bulunmaktadır. Tuvalin sol tarafına yaslanmış biçimde kompozisyonda sağ tarafında boşluk bırakılmıştır. Gri ve kahverengi tonlarıyla dikey ve yatay geçişli bir fon üzerine kahverengi ve siyah renkle portre oluşturulmuştur.

SONUÇ

Tarih boyunca resim sanatının en kapsayıcı alanlarından biri olan portreler, anı dondurmak ve hangi zamanda olursa olsun ilk günkü gibi bir izlenim vermek amacıyla ortaya konulan eserlerdir. Portreler, bulunduğu dönem hakkında bilgi vermesi nedeniyle belge niteliği taşımaktadır. Portre, kişinin dış görünüşü, karakteristik özellikleri ve ruh hali hakkında bilgi vermekte ve bunun yanı sıra sanatçının duygu ve düşüncelerini aktarmaktadır. Portreler farklı anlatılar barındırmaktadır. Bazen gücün simgesi bazen tarihin belgesi olan bu eserler bazen de "ben" in en çarpıcı göstergesidir. Günümüzde portrelerde yer alan yüzlerin zamana tanıklık ettiği düşünüldüğünde portrelerde resmedilen kişiler, yaşadıkları zamanla birlikte ölümsüzleşmekte ve sonraki nesillere aktarılmaktadır.

Sanatın hangi dalı olursa olsun bir eser sanatçısı hakkında birçok ipucu barındırır. Portreler de sanatçısının tecrübeleri ve yaşam şekliyle harmanlanarak ortaya konan ve sanatçının sanat anlayışına yönelik izler barındıran eserler olmuştur. Duygu ve düşüncelerini aktarma hedefi ile eserini ortaya koyan sanatçının, eserinde kendi iç dünyasına ait izlerini, hayatında önem arz eden durumları, olay ya da kişileri aktarmasına kişisel anlatılar denir. Sanatçının kişisel anlatılarını şekillendirmesinde birden fazla faktör rol oynayabilir. Sosyal çevre, duygu durumu, ekonomik durum, sanatçının toplumsal hayattaki rolü, hayata bakış açısı gibi etkenlerle şekillenen kişisel anlatılar, portre üzerinde sanatçıya ait izlerin temel yapı taşlarıdır.

Sanatçıların portre çalışmaları üzerinden ifade kavramını yorumlayarak eserlerde portre ve ifade kişisel anlatıları ele alan bu çalışma sanatçıların eserlerini ortaya koyarken etkilendiği faktörlere ışık tutmuştur. Referans sanatçıların eserleri, yaşadıkları dönem, sanat anlayışları incelenmiştir. Gerek modelin gerekse sanatçının duygu durumları analiz edilmiş ve eserler yorumlanmıştır. Bu bağlamda, sanatın her alanında olduğu gibi portre resminde de eser, sanatçısından birçok iz barındırır. Kendini ifade etmenin bir yolu olarak gördüğü resmini yaparken yaşadığı hayat şartları, ruh hali, sosyo-ekonomik durumu gibi birçok konuda fikir sahibi olunmasını sağlayan sanatçılar, eserlerine tecrübelerini de yansıtırlar. Birden fazla amaçla ortaya konan portreler hem modelin hem de sanatçının tarihte her daim yerini korumasını sağlayan eserlerdir.

Çalışma kapsamında eserler resmedilirken ilk bölümde kimliği belirlenemeyen fotoğraflar kullanılmış ve fotoğrafların yorumlaması yapılırken ifade aracı olması amaçlanmıştır. İkinci bölümde eserler benlik ve aile kavramı üzerinden oluşturulmuştur. Üçüncü ve son bölümde sanatçı, kişisel anlatılarını aktarırken mesleğinin büyük bir kısmını oluşturan öğrencilerinin portrelerini resmetmiştir. Çalışmayı yürütürken yapılan resimlerin ele alındığı bölümlerden elde edilen sonuçlar da referans sanatçılar için söylenenlerden farksızdır. Sanatçı, eseri ortaya çıkardığı farklı zaman diliminde kendi yaşantısı doğrultusunda farklı duygu durumlarında resmetmiş ve bu farklı ruh halleri resimlerde kullandığı renklere, tekniklere ve anlatılara yansımıştır.

Sanatçının kişisel yaşantısı ve deneyimleri, eserlerinin içeriğini ve anlamını şekillendirir. Örneğin, bir sanatçının geçmişte yaşadığı travmalar veya sevinçler, eserlerindeki temaları ve duygusal derinliği etkileyebilir. Benzer şekilde, sanatçının yaşadığı toplumsal ve politik olaylar, eserlerinin içeriğini ve mesajını belirleyebilir. Dolayısıyla, bir portrede sanatçının yaşantısı ve ruh hali, eserin daha derin katmanlarını anlamak için kritik öneme sahiptir.

Ancak, genel olarak konuşmak gerekirse, bir sanat eserini anlamak için sanatçının yaşantısı, duygu durumu ve iç dünyasını anlamak önemlidir. Bu faktörler, izleyiciye eserin ardındaki derinlikleri ve anlamları daha iyi kavramasına yardımcı olabilir. Dolayısıyla, bir portrede sanatçının kişisel yaşantısı ve ruh hali, eserin anlamını anlamak için vazgeçilmez bir noktadır.

Sonuç olarak, portre sanatçı için bir anlatım dilidir. Anlatmak istediği duygu ya da ifadeyi bazen bir başkası bazen de kendisini model olarak seçerek ortaya koymaktadır. Anlatımı ister kendi yüzü üzerinden olsun isterse başka bir kişinin yüzü üzerinden olsun ortak olan bir nokta vardır ki o da kişisel anlatılardır. Yani sanatçı portreye sadece fiziksel bir olgu ile yaklaşmayıp kendi iç dünyasını da aktarmaktadır. Kimi zaman modelin ifadesiyle bu anlatımı bize sunarken kimi zaman da duruş bakış hareket ile tercih etmektedir. Sanatçının kişisel yaşantısını oluşturan toplumsal çevre, kültürel yapı, içinde bulunduğu dönem, ruh hali ve duygu durumu gibi olgular, sanat eserinin ortaya çıkma sürecinde önemli bir yer edinmektedir. Sanatçının içinde bulunduğu dönem, çevresinde bulunan kişiler, hayata olan bakış açısı, ruhsal duygu durumu, edindiği tecrübeler, gözlemlediği olay ve olgular, ailesi, arkadaşları gibi bir çok etken bir bütün olarak ele alınmalıdır. Yani sanatçının kişisel yaşantısı, eserlerinde kişisel anlatıya dönüşür ve bu nedenle sanatçıyla eseri birbirinden bağımsız düşünülemez.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2021). 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Aydın, N. (2008). 20. YY.'da Portre Sanatı, (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baş, G. (2019). Modernist Heykel Sanatında Büst Anlayışları, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Berger, J. (2019). Portreler, Çev. Beril Eyüboğlu, İstanbul: Metis Yayınları.
- Berger, J (2019). Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı, Çev. Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bozkurt, N. (2020). Sanat ve Estetik Kuramları, Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Demirbulak, A. (2007). Çağdaş Türk Resminde Otoportre. (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Develioğlu, F. (2005). Osmanlıca-Türkçe Lûgat, Aydın Yayınları, Ankara.
- Doğanay, E. (2014). Ölmeden Önce Türkiye'de Görmeniz Gereken 101 Portre, İstanbul: Caretta Kitapları.
- Gözütok, S. (2019). Resim Sanatında Fotoğraf-Portre Resim İlişkisi, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gül, Y. (2017). Çağdaş Sanatta İfadeci Anlatım Dili İle Portre Olgusu, (Sanatta Yeterlilik Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- İpşiroğlu, N. ve İpşiroğlu M. (2012). Oluşum Süreci İçinde Sanatın Tarihi, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Laletaş, M. (2019). İfade Aracı Olarak Portre, (Sanatta Yeterlilik Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- Leppert, R. (2021). Sanatta Anlamın Görüntüsü, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Lynton, N. (1991). Modern Sanatın Öyküsü, Çev. Cevat Çapan, Sadi Öziş, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Meraklı, S. (2019). Modern Dönem ve Sonrası Günümüz Sanatında Portre Yaklaşımları, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sözen, M. ve Tanyeli, U. (2018). Sanat Kavram ve Terimleri Sanat Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- TDK, (2020). Büyük Türkçe Sözlük, Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2023. <https://sozluk.gov.tr/>
- Turani, A. (2011). Dünya Sanat Tarihi, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uysal, A. (2009). Yüzün Ötesi - Portre Kurmak Üzerine. *Sanat Ve Tasarım Dergisi*, 1(4), 107-122.
- Yetkin, S. K. (1966). Leonardo da Vinci'nin sanatı, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Yılmaz, G.G. (2019). Ekspresyonist Sanat Akımında Portre Ve Otoportre'nin Yeri: (Yüksek Lisans Tezi), Konya: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz, M. (2013). Moderninden Postmoderne Sanat, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Görsel Kaynakça

Resim2.1: M.S 120-150, Liebieghaus, Erişim tarihi: 09.05. 2023, <http://www.leblebitozu.com/fayyum-portreleri-nedir/>

Resim2.2 : Meryem ve Çocuk İsa XVIII.yüzyıl Rus İkonası, Erişim tarihi: 10.05.2023, <https://www.dipnotsanat.com/resim/dini-konulu-resimler-ikonalar-religious-themed-pictures-icons/>

Resim2.3: Pisanello, Este Evi Prensesinin Portresi, Erişim tarihi: 11.05.2023, <https://www.wikiart.org/en/pisanello/portrait-of-a-princess-of-the-house-of-este-1449>

Resim 2.4: Hans Holbein, Erasmus Portresi, Erişim tarihi: 13.05.2023, <https://www.hans-holbein.org/Portrait-Of-Erasmus-Of-Rotterdam-1523.html>

Resim 2.5: Albert Dürer, Annesinin Portresi, Erişim tarihi: 15.05.2023, <https://www.istanbulsanatevi.com/ekoller/ronesans/albrecht-durer-sanatcinin-annesi-10650/>

Resim2.6: Giuseppe Arcimboldo, Bahar, Erişim tarihi: 18.05.2023, <https://www.artmajeur.com/tr/magazine/5-sanat-tarihi/ilkbahar-primavera-giuseppe-arcimboldo/333064>

Resim2. 7: Caravaggio, Baküs, Erişim tarihi: Erişim tarihi: 22.05.2023, <https://www.sanatlaart.com/haftanin-tablosu-bakus-caravaggio-1596/>

Resim 2.8: Cezanne, Konservatuarda Madame Cezanne Erişim tarihi: 24.05.2023, <https://www.leblebitozu.com/paul-cezannenin-bilmeniz-gereken-12-eseri/>

Resim 2.9: Henri Matisse, Madame Matisse (Yeşil Çizgi), Erişim tarihi: 02.06.2023, <http://matissekunst.blogspot.com/p/biledanalyse.html>

Resim 2.10: Erich Heckel, Kahverengi Adam, Erişim tarihi: 04.06.2023, <https://www.slam.org/collection/objects/13481/>

Resim 2.11: Pablo Picasso, Ağlayan Kadın, Erişim tarihi: 06.06.2023, <https://artucky.com/blogs/blog/picassonun-aglayan-kadin-tablosu-hikayesi>

Resim 2.12: Jean Arp, Tristan Tzara'nın portresi, Erişim tarihi: 15.06.2023, <https://artedeximena.wordpress.com/arte-contemporaneo/esculturas-s-xx/db-portrait-of-tzara-1916-jean-arp/>

Resim2.13: Salvador Dali, Yumuşak Oto-Portre, Erişim tarihi: 20.06.2023, <https://tr.painting-planet.com/kizarmis-domuz-pastirmasi-ile-yumusak-otopotre-salvador-dali/>

Resim 2. 14: Andy Warhol, Marilyn Monroe Pembe, Erişim tarihi: 25.06.2023 <https://www.istanbulsanatevi.com/sanatcilar/soyadi-w/warhol-andy/andy-warhol-marilyn-monroe-pembe/>

Resim 2. 15: Chuck Close, Cindy, Erişim tarihi: 07.07.2023, <http://www.actuart.org/page-chuck-close-le-topographe-hyperrealiste-des-visages-7253872.html>

Resim 2. 16: Bruce Nauman, Bir Çeşme Olarak Otopotre, Erişim tarihi: 10.07.2023, <https://www.artforum.com/features/on-the-art-of-bruce-nauman-2-240534/>

Resim 2. 17: Gerhard Richter, Okuma, Erişim tarihi: 15.07.2023, <https://tr.painting-planet.com/okuma-gerhard-richter/>

Resim 2. 18: William Kentridge, 'Diğer Yüzler' İçin çizim, Erişim tarihi: 20.07.2023, <https://www.thebroad.org/art/william-kentridge/drawing-other-faces-1>

Resim 3. 1: Van Gogh, Kulağı sargılı otoportre, Erişim tarihi: 05.10.2023, <https://www.artmajeur.com/tr/magazine/5-sanat-tarihi/ilk-10-vincent-van-gogh-un-otoportreleri/333244>

Resim 3.2: Şiblizade Ahmed, Gül Koklayan Fatih, Erişim tarihi: 15.10.2023, <https://ceotudent.com/gul-koklayan-fatih-sultan-mehmed>

Resim 3.3: Nuri İyem, Çığlık, Erişim tarihi: 17.10.2023, <http://www.nuriiyem.com/eser/s131-053/>

Resim 3.4: Edvard Munch - Çığlık, Erişim tarihi: 20.10.2023, <https://www.pivada.com/edvard-munch-cigliik>

Resim 3.5: Frida Kahlo, Diken Kolye ve Sinek kuşları ile otoportresi, Erişim tarihi: 11.11.2023, <https://sanatokur.com/frida-kahlo-kimdir/>

Resim 3.6: Leonardo da Vinci, Mona Lisa, Erişim tarihi: 10.12.2023, <https://www.pivada.com/leonardo-da-vinci-mona-lisa>

Resim 3.7: Lucian Freud, Otoportre, Erişim tarihi: 15.12.2023, <https://www.royalacademy.org.uk/exhibition/lucian-freud-self-portraits>

Resim 3.8: Roy Lichtenstein, Ağlayan Kız, Erişim tarihi: 05.01.2024, <https://www.artlex.com/tr/artists/roy-lichtenstein/>

Resim 3.9: Cindy Sherman, "Untitled Film Still #17," Erişim tarihi: 07.01. 2024, <https://www.gallerieswest.ca/magazine/stories/cindy-sherman-s-bawdy-parts/>

Resim 3.10: Jenny Saville, Ters, Erişim tarihi: 15.01.2024, <https://max-art.tumblr.com/>

Resim 3.11: Marc Quinn, Self, Erişim tarihi: 20.01.2024, <http://marcquinn.com/artworks/single/self-2006>

Resim 3.12: Kehinde Wiley, Mame Kewe Aminata Lo'nun Portresi, Erişim tarihi: 05.02.2024, <https://kehindewiley.com/selected-works/gallery/>

Resim3.13: Şirin Neşhat, Allah'ın Kadınları Disinden Asi Sessizlik, 15.02.2024, <https://www.thegallerycompanion.com/p/artists-should-be-leading-not-following>

